

e-MUSEUdelTER

Ajuntament
de Manlleu

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

e-MUSEUdelTER

#museudelter
#MANLLEU

Museu del Ter
Plaça de les Dones del Ter, 1
08560 - Manlleu
T 938515176
info@museudelter.cat
www.museudelter.cat

EL BALL DEL CIRI DE MANLLEU QUAN ELS TONIS DANSEN

Joan Arimany i Juventeny

e-MUSEUdelTER

Habitants de la vila de Manlleu, qui
de burro en amunt no celebri la
festa de Sant Antoni pagarà un bot
de vi d'Alella. Dic a la una...;
Dic a les dues...;
Dic a les tres...

(Proclama del ball del ciri de Manlleu)

Joan Arimany Juventeny

Equip de Recerca: Anna Bosch Burgaya,
Carles García Hermosilla, Montse Piella Cros,
Judit Solà Roca, Immaculada Tubau Prat

Amb la col·laboració de Montserrat Garrich
(Esbart Català de Dansaires)

Versió sonora de les partitures de Josep Capdevila.

Enregistrament de les músiques del ball del ciri
a càrrec de la cobla Lluïsos (pag. 41 i 61)

Aquesta publicació forma part del programa "Etnologia en Xarxa" de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Correcció: Consorci per a la normalització lingüística

Disseny: StudiDF

ISBN 978-84-09-28779-6

Març de 2021

O.

Sumari

1. Introducció	6
2. Galop d'entrada. Els balls populars a Manlleu	8
Danses o balls de tipologia religiosa	9
Danses o balls de tipologia profana	10
3. Dic a la una! El ball del ciri com a dansa ritual	18
El nom	19
L'àmbit territorial: el bisbat de Vic	21
L'antiguitat	22
El calendari: diversitat de moments, diversitat d'advocacions	23
4. Dic a les dues! Les característiques del ball del ciri de Manlleu	24
La festa dels Tonis i el ball del ciri	24
Possibles orígens de la dansa a Manlleu	24
Adopció d'una confraria o administració parroquial: sant Antoni	
Abat a aquesta a la veig més gran i en negreta, pot ser? l'altar dels Sants Màrtirs	
Per influència geogràfica	
El relleu de càrrecs	31
Balladors: número i condició	34
Descripcions	35
Coreografies	41
Els elements	51
La indumentària	
Els objectes: rams, ciri, boix...	
La música	
La proclama	
Galop d'entrada i de sortida	
La cançó	

5. Dic a les tres! Pervivència i transformació del ball a Manlleu	65
Fins a la dècada de 1920	65
La dècada de 1930	66
El parèntesi posterior a la Guerra Civil	70
De la represa de 1953 fins a 1969	71
El grup de joves i la recuperació de la indumentària tradicional	81
De 2005 a l'actualitat: intercanvi de banderers i cordonistes	84
MercèDansa 2015	85
6. Galop de sortida. Present i futur	87
7. Documentació annexa	89
Dansaires	89
Primera època (fins a la dècada de 1920)	89
De 1953 a 1969: juntes de Tonis (adults i infants)	90
De 1970 a 2004: colles sardanistes, esbarts i grups infantils	92
Grups de joves amb vestit tradicional	93
Relació de dansaires any 2005 - 2017	95
Relació de dansaires Mercè Dansa (19 Set -2015)	96
Relació de dansaires infantils any 2005 - 2020	96
8. Bibliografia	100

Introducció

La festa dedicada a sant Antoni Abat és una de les més antigues i amb més prestigi del calendari manlleuenc. Cada any, al voltant de la data del 17 de gener, un important col·lectiu de manlleuencs i manlleuencques celebra la seva festa patronal amb activitats pròpies de la diada i, també, amb elements originals. L'actual Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu, que és coneguda popularment com a *Gremi de Tonis*, manté viva la festivitat.

L'any 1931, fa més de 80 anys, en el periòdic local *Manlleu* ja s'afirmava que "Sant Antoni és una de les poques festes que conserven un esperit païral i un regust de besavi¹". Aquesta valoració de la festa era explícitament indicada per Josep Prat i Roca quan en fer referència a les activitats festives relacionades amb sant Antoni, el 1956, assenyalava que "encara és viu aquell qui sentia dir en data llunyana que preferia aquesta festa a la Festa Major" (Prat, 1956: 161-162). I és que en el context manlleuenc, aquestes celebracions han tingut la força suficient –especialment en les dècades de 1960, 1970 i 1980– per fer-la considerar la veritable festa major d'hivern del municipi.

L'empenta i el prestigi del col·lectiu i de les seves celebracions han depassat àmpliament les fronteres del terme municipal. Un fet ben exemplificatiu d'això és que la denominació *Tonis*, referent al grup de persones que desenvolupen la festa dedicada a sant Antoni Abat i que tenen una plasticitat semblant al voltant de les cavalleries, té un origen manlleuenc. Aquesta denominació s'ha generalitzat i ha esdevingut identificadora dels organitzadors de festes d'aquesta tipologia a tot Osona i, fins i tot, a fora: és el cas de la Federació de Tonis que engloba Osona, Moianès, Lluçanès i Vallès Oriental.

Hi ha dos elements que, des d'una anàlisi etnològica atrauen a primer cop d'ull de la festa dels Tonis manlleuencs. El primer és la perdurabilitat en el temps malgrat la transformació del col·lectiu que la promou: almenys dotze dècades mantenint el seu caràcter i, gairebé, les mateixes activitats. La segona és una manifestació dansada, que molts Tonis consideren una veritable joia del seu programa: el ball del ciri. I veritablement, el ball del ciri és la manifestació més valuosa del patrimoni cultural immaterial de Manlleu.

Fa uns anys que els mateixos Tonis van prendre la iniciativa de documentar i investigar tot allò que feia referència la seva festa. Aquesta idea va

comptar, des del seu començament, amb el suport del Museu del Ter. Durant aquest temps, s'han materialitzat diferents accions que han perseguit l'objectiu inicial. En aquest sentit, l'estudi del ball del ciri ha estat una baula d'aquesta cadena.

La primera referència que es coneix del ball del ciri coincideix amb la primera notícia del conjunt de la Festa dels Tonis el 1893. Aleshores, els devots de sant Antoni Abat eren els traginers i taverners manlleuencs que celebraven la seva festa patronal el 17 de gener. Aquesta tardana informació, però, no dona detalls sobre els motius de la seva vinculació amb el grup humà que el dansava ni de la presència a Manlleu durant les dècades anteriors.

Aquest estudi ha pretès indagar en aquests buits informatius, formulant algunes hipòtesis, així com recollir tota aquella dada que, des d'aquesta primera data, s'ha anat incorporant a la bibliografia i, especialment, a l'hemeroteca local. Igualment, s'han aplegat les diferents versions de la melodia transcrits per musicòlegs al llarg del segle XX fins a arribar a l'actual.

Allò, però, que queda ben demostrat a partir de la investigació, és la capacitat adaptativa dels Tonis durant aquest darrer segle i quart. Sense aquesta qualitat, que té una particularitat en l'ús de vestuari "de carrer" i en les èpoques que van ballar només infants, molt possiblement no s'hauria recuperat dels anys de parèntesi dansaire ni, evidentment, hauria arribat al dia d'avui. Es pot ben dir que el ball del ciri de Manlleu és una dansa més que centenària que ha aconseguit perviure, tot adaptant-se a les circumstàncies dels temps.

1
J.C. "Sant Antoni".
Manlleu, portantveu
quinzenal dels
manlleuencs i de llur
vila, 17 de gener de
1931, núm. 54, p. 5

Detall del plànol de
Manlleu de 1883
fet per Joan Calvet i
Boix. Fons Biblioteca
Municipal de Manlleu
BBVA

Galop d'entrada Els balls populars a Manlleu

El calendari festiu manlleuenc antic gaudia de diverses danses i balls que tenien el seu moment i forma d'expressió. Dues fonts contenen valuosa informació sobre aquestes manifestacions populars: per una banda, el volum del notari manlleuenc Domènec Torrent i Garriga que, el 1893 va publicar *Manlleu: croquis para su historia* on va incloure un capítol dedicat a “fiestas, ferias y mercados”; i per altra banda, el recull documental de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya del qual en va ser secretari el prevere manlleuenc Joan Puntí i Collell.

D'aquesta segona procedència, es conserva una interessant aportació sobre el recull de dades a partir de les fonts orals que apareixia en un text d'Antoni Contijoch escrit el 1955:

“Fa més de vint anys, en concret l'any 1933, que el molt estimat sacerdot manlleuenc i amic Mn. Joan Puntí i Collell que en aquelles dates treballava en l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, va demanar-me referències dels ballets populars que havien fet carta de tradició en nostra vila.

Va ésser una feina, la de trobar qui pogués donar referències a coses que un dia tenien predicament a casa nostra però que el temps, acompanyat de les malvestats, havien anat arraconant com a cosa caduca i que no lligava prou bé amb les correnties modernes i d'ideals revolucionaris que eren un contrasentit de la germanor popular que demanen aquelles manifestacions populars que porten en si l'ànima de tots els convilatanos.

Recordo que vaig parlar amb els més vellets d'aquell temps. El vell *Xirola*, l'àvia *Cistellera*, en Pep de l'Erm, en *Milhomes*, en *Quel* Mayol i molts d'altres. Uns per caducats no tenien prou claredat d'esperit i barrejaven dates i detalls. D'altres, per no fer, llavors, més d'uns 40 a 50 anys que eren a la Vila, no coneixien les més pures versions. D'entre tots vaig resumir uns apunts que vaig lliurar a Mn. Joan.

No sé si va ésser aprofitada la meua ressenya. Em sembla recordar que el Mn. em digué que s'havia publicat íntegra en l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que a ell, els editors li ofrenaren un volum que cedí a la Biblioteca de l'Ateneu Manlleuenc.² Qual

volum no sé quines mans deu haver anat a parar ja que aquella biblioteca va desaparèixer amb motiu del Moviment Gloriós, al poc d'haver-lo regalat” (Contijoch, 1955).

Les aportacions que esmentava Contijoch semblen ser ben presents a l'obra, dedicada a la dansa, del Cançoner Popular de Catalunya de Francesc Pujol i Joan Amades publicada el 1936.

Danses o balls de tipologia religiosa

El ball del ciri associat a la festa de Sant Antoni, que formaria part dels balls de tipologia religiosa, estava acompanyat d'altres danses dins el calendari. En aquest àmbit ha arribat informació de les següents:

Ball de castanyoles (Per Corpus o per missa del gall de Nadal)

Francesc Pujol i Joan Amades anotaven el següent: “Segons tradició, sembla que era una dansa ballada per un home sol el dia de Corpus després de l'ofici, dalt del cor de l'església, amb repic de castanyoles i moviment de peus, de manera que el ballador no podia ésser vist per la gent de l'església, la qual només sentia el soroll. Actualment alguna persona de molta edat expressament consultada, serva només un record llunyà de què s'havien tocat les castanyoles en els oficis solemnes” (Pujol, 1936: 139).

Antoni Contijoch situava aquesta dansa a la nit de Nadal:

“[...] una velleta digué recordar dels dies de la seva juvenesa que, en l'ofici de mitja nit de Nadal, en l'acte de l'adoració al Nen Jesús, en mig de l'alegria per la commemoració del naixement del Redemptor, entre les presentalles que s'acostumaven dur al peu de l'altar hi desfilaven uns jovenets habillats de pastors, amb samarra de pell de xai i gaiato, els quals ofrenaven un moltó al Jesús, nou nat, i acompanyats de castanyoles i ferrets, puntejaven uns compassos moderats. No recorda la tonada ni els moviments de peu” (Contijoch, 1955).

Ball de ballestes (després de la representació d'Els pastorets)

Pujol i Amades afirmaven: “Variant un xic més extensa del Ball de *cercolets*, que ballen a la plana de Vic, com a final de la representació d'Els Pastorets”. Els mateixos autors en destaquen el paper a la representació teatral: “Els pastors, en acabar l'adoració de Jesús a l'establia, es posen formant dos rengles de cara als espectadors; cadascun dels pastors s'ha proveït d'un arc, format per un branquilló o un vímet guarnit de cascavells, que alcen de manera que els emmarqui el cap; mouen el cos cadenciosament a dreta i esquerra, fan evolucions d'encreuament i de cadena, tot plegat acompanyat del repic joios dels cascavells” (Pujol, 1936: 80).

2
Una notícia publicada al periòdic *Manlleu*, núm. 6 del 30 de març de 1929, es fa ressò d'aquest fet: “Demà passat dilluns, a 2/4 de sis de la tarda, el sacerdot i poeta manlleuenc, Mossèn Joan Puntí i Collell, en sessió íntima farà ofrena dels dos volums del Cançoner Popular de Catalunya a l'entitat Ateneu Manlleuenc”.

Vista general de
Manlleu a la primera
meitat de la dècada de
1880. Fons Biblioteca
Municipal de Manlleu
BBVA

Danses o balls de tipologia profana

Aquest tipus de balls estaven vinculats, principalment, a la celebració del Carnestoltes. Domènec Torrent afirmava la dimensió d'aquest període festiu en el segle XIX: "A mitjan d'aquest segle va ser quan estava en el major esplendor el Carnaval a Manlleu, gràcies principalment a l'existència, aleshores, en aquesta Vila, d'algunes persones de geni expansiu i alegre, les que fins ara no han trobat veritables successors". Un d'aquests personatges era Martí Alsina que, el 1856, va compondre el *Sermó d'en Carnestoltes* i, especialment, les *Cobles d'en Carnestoltes* que resumien les activitats que havien esdevingut característiques:

*Patricis den Carnestoltas
Escolteu lo que os diré,
Venerem en Carnestoltas,
Mireuse que ara convé
Com que som als últims días
No'l voldriam agraviar
Perque un altre any ab franquesa*

*A Manlleu vulga tornár.
Posevos tots ab bon ordre
Los que desitjeu seguir
Las bullicias de aquest home
Que os fará molt divertir;
Preneu tots una advertencia
Y'm direu que es veritat:*

*Si voleu fer bona pasta,
Heu de posar bon llevat.
Carnestoltas quinze voltas
Y Nadal de mes en mes,
Tots los días fossen festa
La quaresma may vingués;
La butxaca provehida
Que no digués may que nó,
Tot lo día cridaria
Noya porta'm lo porró.
Lo dijous llardé's comensa
Aquell goig ab gran tropell:
Lo dematí las Gitanas
Y'l vespre picá a la pell;
Tot saltant y fent posturas
Ni van tombant algún got,
Y després es gust de veurer
Com fan la Dansa del Llop.
Lo divendres y'l dissapte
Tot es conta'l que ha passat
Principalment aquells homes
Que agafaren un bon gat:
Perque'l Galés, ab franquesa,
Als pagan algun porró;
I menjant á costa de altres
M'estalví tot aixó.
Diumenge de Carnestoltas,
Día alegre y divertit,
A joves, vells i canalla
Poseulos un bon vestit
Per 'na veurer las balladas
A la tarde, y a la nit
Venerem en Carnestoltas,
Qu'es un home divertit.
Lo dilluns de las Pastoras,
¡Ay quin dia n'és aquell!
Las donzellas y casadas
Totas tenen gran tropell
Perque n'es la llur diada
Que poden ana' á triar
Totas diuhen: ara passa
Y es hora de aprofitar.
Quina diada n'és aquella
¡Si sempre pogués durar!
Que las donzellas tingueren*

*Lo dret de pogues triar;
Moltas hi ha que fant pesebre
Que no ne farien may
Y'ls Galés no's queixarían
De tenirhi tant poch ball.
Lo dimars de Carnestoltas
Es lo día principal
De festejar aquell home
Com si fos un General;
De días á las balladas,
Y'l vespre tots á sarau:
¡Ja podeu estalviarvos
De tancar la bossa ab clau!
En sé al vespre vos convida
Que ho aneu tots ben vestits,
Que éll ha de marxá á desterro
Y vol veure al seus amichs.
Los encárrechs que ell vos donguia
Procureulos á cumplir,
Y ensent l'endemá enterreulo
Que may més puguia sortir.
Lo botó de la butxaca
Mireu qu'esmolat qu'está,
Tanca y obra, y obra y tanca,
Mentres res hi pot trobá;
Mes quan veu que res hi troba
Ne llença un profund sospir:
Veus aquí; teniu las mantas
Sobre tot porteu més ví
La quaresma es arribada.
Ja us podeu figurá
No's pot menjar butifarra
Sinó ous y bacallá,
La butxacas escuradas
Y tots á fiá anirem
No us espanteu, taberneras,
Que per Pasqua pagarém.
Al enterro os recomano
Que no fasseu escaldums,
Sobre tot feu bona feyna
Que no faltin pas molts llums
Perque després no hi haguessim
De tornarhi á remaná
Que ni hauria que dirían
Aixó sempre durará.*

Els diferents balls i danses del Carnestoltes manlleuenc de mitjan segle XIX eren els següents:

Ball de galers (tarda diada de Reis)

Una accepció de *galejar* significa “ballar-la” (Pujol, 1936: 267) i, des de la concepció més general vol dir “festejar” (Alcover, 1968: 130-131). Des d’aquesta idea, Francesc Pujol i Joan Amades, atribueixen la iniciativa festiva al col·lectiu anomenat galers: “A Manlleu eren els *galers* els protagonistes de les ballades i festes de Carnestoltes que començaven ja el dia de Reis” (Pujol, 1936: 267). Domènec Torrent (Torrent, 1893: 189) situava la primera intervenció dels galers, que qualificava com un grup de diversos joves, la nit de vigília de la diada de Reis quan feien una cercavila. L’endemà, el dia de Reis a la tarda, segons Pujol i Amades, els galers, que solien ser dotze, feien un ball:

“Arribaven els *galers* a la plaça vestits amb jaqueta i calça curta, mitges blanques, mocador al cap lligat a tall aragonès, camisa blanca i un cinturó o bé uns camals amb cascavells. La cobla iniciava una melodia determinada i sis *galers* voltaven la plaça al compàs de la música. Mentre això feien, els altres sis galers cercaven entre els espectadors parella per a tots. Quan estaven aparellats, la cobla, a un senyal d’un *galer*, iniciava la dansa, que era ballada per tothom que volia entrar-hi, formant grups de tres o quatre parelles. En cada grup de balladors entrellaçaven els braços, passant-los per damunt les espatlles els uns dels altres” (Pujol, 1936: 268).

La cobla, segons Torrent, estava formada per un sac de gemecs, una caramella, un tamborí, una gralla i, ocasionalment, algun altre instrument (Torrent, 1893: 189). La intervenció dels *galers*, segons el mateix autor, tenia lloc durant el matí i la tarda de tots els dies festius, a la plaça Major (actualment de Dalt Vila).

Ball de gitanes (matí de dijous llarder)

El dijous gras o llarder era el primer dia plenament de Carnestoltes per a Manlleu. Pujol i Amades explicaven les activitats d’aquella dia:

“[...] els *galers* feien festa de llur treball i anaven a visitar totes les fàbriques de l’entorn, acompanyats d’un bombo. Davant de cada fàbrica dansaven i feien tabola. En arribar els *galers*, tothom, treballadors, encarregats i amo, eixien al defora de la fàbrica i les dones ballaven amb els galers, els quals vestien calça curta i jaqueta de vellut, faixa i barretina. Entre ells n’hi havia un que rebia el nom de cisteller i era el que arreplegava els donatius que la gent, especialment els patrons, acostumaven a fer. Del ball

que feien els galers amb les treballadores de les fàbriques en deien el ball de les gitanes” (Pujol, 1936: 268).

Domènec Torrent afirmava que eren les noies de les cases per davant de les quals passava la comitiva les que dansaven aquest ball amb els galers (Torrent, 1893: 189).

De l’associació d’aquest nom amb la dansa, els esmentats Pujol i Amades, deien que n’hi havia dues versions:

“[...] la una el fa derivar de l’aspecte malendregat i poc curiós que oferien les treballadores de les fàbriques amb llurs robes de treball, aspecte que el poble quantifica amb el nom gràfic de gitanes; l’altra atribueix a la tonada d’aquest ball, idèntica o semblant a alguna de les melodies del veritable Ball de gitanes” (Pujol, 1936: 281).

Ball de la post i dansa del llop (vespre de dijous llarder)

En finalitzar la tarda de dijous gras, es procedia a fer el ball de la post. Pujol i Amades (Pujol, 1936: 391-392), recollint paraules de Domènec Torrent que el qualifica com a propi de Manlleu i que trobava documentat a l’arxiu municipal en data de 1652 (Torrent, 1893: 193-192) el descrivien de la manera següent:

“Els homes que el ballen surten al vespre pels carrers formant dues rengleres paral·leles i abillats amb disfresses variades. Els d’una banda duen abans, penjada a l’esquena, una grossa post que fou posteriorment substituïda per una mena de sac quadrat de cuir atapeït de palla anomenat paca. Els de l’altra renglera duen un estri per a donar cops anomenat pica, que fou també substituït per una grossa pala de fusta. Abans il·luminava la comitiva una colla de fadrines encaputxades que duen grossos fanals, i que anys després foren rellevades per nois amb atxes de vent. Cada ballador de pala donava un tant, prèviament convingut, al respectiu ballador de paca amb el qual feia parella. Darrera la doble renglera anaven seguits per un carro amb bots plens de vi que era servit a dojo durant el trajecte als balladors que en demanaven”.

La part final del ball de la post prenia el nom de ball o dansa del llop que s’iniciava quan s’havien recorregut els principals carrers de la població i s’havia retornat a la plaça Major. Pujol i Amades no poden precisar les evolucions del ball. Situada nit enllà, comptaven amb la presència de músics i balladors que, seguint amb els instruments del ball precedent “amb forts repicons de les paques, executant un ball rodó o amb variats i arbitraris moviments que difícilment podrien ésser subjectats a un ritme per tal com els dansaires que, durant el ball de la post, havien anat bevent prou i massa, tendien més a fer esses que no a ballar” (Pujol, 1936: 316-317).

Aquesta disbauxa que es desprèn del relat anterior, és constatada per paraules del mateix Domènec Torrent: “En nuestros días ha perdido mucho el baile de la *Post*, pues apenas es sombra de lo que fué. Hoy lo bailan juvenes de la classe obrera de una manera poco formal, y habiendo, durante él, bastante consumo de licor de Baco. Antiguamente las personas más principales iban á balilarlo con la mayor seriedad...”. (Torrent, 1893: 193-194).

Ball d'en Serrallonga (diumenge de Carnestoltes a la tarda)

Aquest dia s'havia interpretat el ball d'en Serrallonga, ball parlat inspirat en episodis de la vida del bandoler Joan Sala. “Serrallonga”, i del qual *La Veu del Montserrat* deia: “El diumenge continuà'l “Ball den Serrallonga”, figurant a la partida del célebre bandoler uns quaranta individus. Aquesta pantomima, molt més aprop de la veritat que la llegenda, agrada molt al públich que va per carrers y plassas destorbantli més que una volta els moviments, acabant a la plassa de Bernardino ab el simulacre de una sorpresa”³.

3
La Veu del Montserrat,
5 de març de 1900

Ball del burro (matí de dilluns de Carnestoltes)

Els galers, a la plaça Major, tornaven a ballar un contrapàs que, segons Pujol i Amades, es feia com a paròdia del ballat en d'altres ocasions:

“[...] amb una música de vuit compassos que anaven repetint durant tota la ballada i que res tenia a veure amb la música del contrapàs. En el penúltim lloc del rengle que formaven els balladors hi posaven un ruc, i a continuació d'ell i en el darrer lloc de la renglera hi posaven una dona que agafava la cua del ruc. Mentre el rengle de balladors evolucionava cap a l'esquerra, o sia, endavant, tot anava bé i el ruc seguia dòcilment el que li estirava el ronsal; però quan per efecte de l'evolució calia recular, cosa que els rucs mai fan de bona gana, la dona li estirava la cua tant com podia per a fer-lo anar enrere; aleshores el ruc s'avalotava i s'originaven escenes còmiques i grotesques. El ruc portava les potes de darrera encoixinades per tal d'evitar que fes massa mal en tirar cosses. La dona que l'agafava per la cua, que solia ésser una beneitona o una captaire afanyosa de guanyar el duro que oferien, tenia la consigna rigorosa de no deixar anar per res la cua del ruc; i per cada vegada que aquest amb els seus esforços se li escapava o ella el deixava anar per a lliurar-se del raig de cosses continuat que tirava, perdia un ral de la seva paga” (Pujol, 1936: 186-187).

Ball de pastores (tarda de dilluns de Carnestoltes)

La coincidència amb el dia de mercat facilitava la presència de pageses de l'entorn geogràfic de Manlleu i s'aprofitava per fer aquest ball que “[...] tenia la particularitat que les dones podien anar a cercar els balladors, els quals venien obligats a ballar encara que no els fos grat” (Pujol, 1936: 368). Les *Cobles d'en Carnestoltes*, duïen una estrofa que en feia referència:

*Lo dilluns de les Pastoras
¡Ay quin dia n'és aquell!
Las donzelles y casades
Totes tenen gran tropell
Perquè n'és la llur diada
Que poden ana' á triar
Totes dihuen: ara passa
Y es hora de aprofitar* (Torrent, 1899a: 2)

Contrapàs cerdà (matí de dimarts de Carnestoltes)

Els principals carrers i places de la població eren escenari dels balls que s'iniciava amb el contrapàs cerdà, en el qual els dansaires procuraven fer caure els músics dels seients (Torrent, 1893: 195).

Contrapàs de l'alcalde (tarda de dimarts de Carnestoltes)

Torrent situava la participació de l'alcalde, aquest dia de les celebracions del Carnestoltes, en la dansa d'un contrapàs (Torrent, 1893: 195). Joan Amades el descrivia de la manera següent: “Primer ballaven els dos galers vestits de levita i barret de copa, i fet un contrapàs per aquests, entrava en dansa el batlle vestit també com ells, el qual escollia per balladora una propparenta seva. Cap altra parella, fora d'aquestes tres no intervenia en la dansa” (Amades, 2001b: 272-273). Francesc Pujol i Joan Amades situaven aquest contrapàs en la diada de la Festa Major (Pujol, 1936: 192).

Contrapàs del rector (matí de dimarts de Carnestoltes)

Un representant del rector de Santa Maria de Manlleu i, inicialment possiblement el mateix rector, dansaven un contrapàs i es feia davant mateix de la rectoria (Pujol, 1936: 192); mentre que aquests autors situaven aquest ball per la Festa Major, Torrent ho feia el dimarts de Carnestoltes (Torrent, 1893: 195).

Dansa de per vila (tarda dimarts de Carnestoltes)

A la tarda, després del contrapàs cerdà ballat a plaça, es feia la dansa de per vila, que segons Pujol i Amades es desenvolupava així:

"Fora dels galers que portaven calça curta, espadenyes i camals de cascavells, els altres que hi prenién part no duíen cap indumentària especial. Les dones anaven amb el vestit de mudar, faldilles molt amples, mocadors de cap florejats, corbates amb grans filoies, o sigui serrells, virolades; els homes tan ben abillats com podien (...) Només hi prenién part les parelles que ho havien sol·licitat prèviament, i els joves que havien de buscar amb temps la seva parella. La noia o dona que havia de ballar la dansa calia que portés anticipadament el berenar a casa el seu ballador; aquest hi adjuntava el seu i els lliurava tots dos a un home que duia els berenars de tots els balladors i balladores. Aquest home era anomenat *cisteller*. Començaven la dansa donant dues o tres voltes per la plaça tot ballant, i després els balladors es distribuïen en dues fileres: a l'una els homes, a l'altra les dones; així anaven pels carrers del poble. Quan al cap de colla li semblava bé, manava aturar la marxa i es posaven a ballar, generalment davant d'algun hostal o davant la casa d'algun amic o d'algú que ho hagués sol·licitat. En aquest darrer cas el sol·licitant havia de pagar una certa quantitat, si no a l'acte, quan els galers passaven a cobrar. Els galers calia que no es distraguessin, i cada festa, eixint de missa, empaitaven els deutors. El dimecres de cendra no treballaven per tal de fer la capta. Per Pasqua pagaven tots els deutes als hostalers. Acabada la ballada, el *cisteller* donava a cadascú el seu paquet de berenar i tothom menjava i bevia; el vi era regalat per l'amo de l'hostal on havien fet la ballada. Si bevien més d'allò convingut, l'hostalera ho comptava, i per això la cançó del Carnestoltes, en referir-se als hostals en els quals es quedava a deure el vi, deia: *No us espanteu, tavernera, que per Pasqua pagarem* (Pujol, 1936: 379).

Contrapàs d'acomiadament del Carnestoltes (tarda de dimecres de Carnestoltes)

Domènec Torrent afirmava que el dimecres de cendra, abans de l'acomiadament del Carnestoltes, en una placeta propera al pont de Can Molas (per on havia arribat i estat rebut uns dies abans), es ballava un contrapàs (Torrent, 1893: 195).

Balls de la llum (diversos dies del Carnestoltes)

Les vesprades dels diversos dies del Carnestoltes acabaven amb saraus, dels quals, diu Torrent "[...] entre ellos los llamados de *llum*" (Torrent, 1893: 194). Pujol i Amades el situen el dimarts de Carnestoltes cap al tard i el descriuen com una variant de ball de disfresses tot explicant-ne el desenvolupament:

"[...] sortia pels carrers una banda de música amb el fi de reunir les persones que desitjaven concórrer al *Ball de la llum*, el qual era sempre celebrat en lloc no conegut anticipadament. Les persones que hi volien assistir, les quals havien d'anar disfressades, quan passava l'orquestra sonant es posaven a seguir-la fins que arribaven als llocs on havia de fer-se la ballada, en el qual entrava la música i els que la seguien. En ésser tots a dintre tancaven la porta i no deixaven entrar ningú més. Al mig del local destinat a la dansa penjava un gresol d'oli que no arribava, ni de molt, a fer la claror suficient per a il·luminar degudament el local. Quan s'acabava l'oli el llum s'apagava si és que abans no l'havia ja apagat algun faceliós. Restava aleshores el local en plena foscor i la més completa i atrevida llibertat regnava entre els assistents" (Pujol, 1936: 317).

Joan Amades, al *Costumari català*, sobre aquests balls afirmava que es trobaven dins "del pla màxim de la llicència s'havien fet balls a les fosques qualificats paradoxalment de *balls de llum*" pròpia dels dies de Carnestoltes (Amades, 2001b: 340-341).

El ball del ciri de Manlleu se situaria entre els dos grups. Per la seva condició, generalment acceptada, de ritual transmissor de càrrecs d'una confraria lligada a una devoció se situaria en l'àmbit religiós. Per la seva associació a un col·lectiu sense la condició esmentada, almenys per la documentació inicial que se'n té, es tractaria d'una dansa profana.

Ballada de sardanes

La desaparició d'aquests balls tradicionals coincideix amb l'època en què emergeix la sardana. Aquesta dansa, que perduraria fins avui dia (com el ball del ciri), s'estableix en el calendari de Festa Major a la darrera dècada del segle XIX i a la primera del XX. La primera referència documental d'una ballada de sardanes a Manlleu és de l'agost de 1906. No seria, però, fins al 1929 que es constituiria l'Associació Sardanista Manlleuenc.

Ballada de sardanes a la plaça de Dalt Vila per la Festa Major a la dècada de 1910. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

Dic a la una! El ball del ciri com a dansa ritual

L'anomenat ball del ciri és una dansa de parelles que, originalment, tenia una funció ben determinada: escenificar la renovació anual de càrrecs d'una organització religiosa. Francesc Pujol i Joan Amades, el definien de la manera següent: "Ball de caràcter religiós que constituïa el cerimonial per al canvi del càrrec d'administrador de l'altar del sant patró en algunes poblacions" (Pujol, 1936: 148). Aquesta utilitat del ball tenia un caràcter solemne, com ho indicava l'acurada vestimenta dels balladors. Precisament, en una monografia dedicada a aquest ball, s'estableix aquesta condició: "[...] la seva característica principal és la seva acusada sobrietat" i afegeix que "[...] estem davant d'un ritual d'iniciació de traspàs de càrrecs, en què apareixen uns participants concrets i exclusius que utilitzen alguns objectes útils per a la nova funció que hauran de desenvolupar" (Alonso, 2004: 9).

Sembla admès, per tant, que el ball del ciri està (o estava) lligat estretament a una confraria i al relleu anual dels seus càrrecs. En aquest punt, cal concretar el concepte de *confraria*: "Associació voluntària de fidels amb finalitat de culte i d'exercici de la caritat cristiana" (Marquès, 1998: 609-610). Dolors Marín les defineix i recull el moment i circumstàncies del seu naixement: "Durant l'antic règim van aparèixer formes associatives destinades a protegir els interessos comuns de diferents grups de ciutadans o camperols. Els artesans es van organitzar a l'entorn dels *gremis* o *confraries*, que actuaven com a xarxa laboral de relació i informació, preservaven el saber dels diferents oficis i sovint feien de primitives mutualitats que donaven suport als seus membres en cas de malaltia o penúria" (Marín, 2005: 101). Antoni Pladevall, però, constata la diferència entre gremi i confraria: "Confraria i gremi són dos mots inicialment sinònims però que amb el temps s'aniran dissociant. El mot *confraria* fa al·lusió a la base religiosa i assistencial, que era un important principi que agrupava i agermanava la gent d'un mateix ofici, mentre que el *gremi* és un mot més tardà que designava bàsicament una associació de gent que treballava dins d'un ram concret de la producció" (Pladevall, 1995: 390). Respecte a les confraries, Marín detalla qui en formava part: "Algunes vegades eren persones devotes que no pertanyien a l'ofici del gremi, i d'altres, els agremiats no eren membres actius de les confraries, tot i que estaven obligats a cotitzar com almoïners". L'autora afegeix, també, el model de convivència d'aquests confreres: "Els seus membres no vivien en comunitat, però estaven sota l'advocació d'un patró, havien d'acatar una sèrie de normes establertes i també adoptaven vestits especials o distintius"; i en defineix la seva finalitat primordial: "Tenien com a objectiu

prioritari la beneficència i la caritat per incrementar el culte ciutadà al seu sant patró. I finalment en situa la vigència: "Van fer la seva aparició a Catalunya al segle XIII, en el temps de més incidència dels gremis" (Marín, 2005: 101).

Era habitual, per tant, que les confraries s'ocupessin de fomentar el culte de l'altar dedicat al seu sant patró (o advocació mariana que consideraven com a protectora), dins les capelles laterals dels temples parroquials, i ocupar-se de la seva administració. I en tant que algunes confraries tenien una adscripció territorial compartida per moltes parròquies a partir de la devoció que aquesta confraria propagava. Aquest fet es donava, especialment, en aquelles dedicades a tenir cura d'aspectes litúrgics i que no havien estat subjectes a un ofici determinat. Es tractava de les que eren impulsades, generalment, per algun orde religiós.

Amb una adscripció estrictament parroquial, existien les administracions d'altar que gestionava el culte que s'hi oferia en devoció a l'advocació, santa o sant al qual era dedicat. En el cas de contenir més d'una advocació a part de la central, podien existir administracions de caràcter menor que, ocasionalment, -i com es detalla més endavant-, podrien tenir el nom de "ciris de..." en referència a la imatge per la qual vetllaven.

El nom

La denominació de ball del ciri a aquesta tipologia de danses ha tingut diverses interpretacions. Francesc Pujol i Joan Amades n'oferien una: "El nom d'aquest ball, que no té cap relació amb el seu caràcter, no s'explicaria si no fos pel ciri que duen les balladores; hi ha qui suposa que *ball del ciri* és una corrupció de *ball del sir* (ball del senyor) i que en canviar *sir* per *ciri*, per ignorància del significat del primer vocable caigut en desús, fou introduït el costum de portar el ciri en el ball. Tenint en compte que l'ús dels mots *sir* i *ser* en concepte de senyor no és gaire en català antic (i encara és en traduccions d'altres llengües en les quals aquests mots són d'ús constant i que els trobem amb més freqüència, com per exemple en el *Decameron*), ens inclinem a pensar que aquesta suposició no és gaire versemblant". Musicòleg i folklorista, però, recullen d'un document de l'Esquirol, datat de 1762 i detallat més endavant, on s'esmenta "ballar lo Ciri" i consideren que es dona la principal importància a aquest element, el ciri, establint la possibilitat següent: "No fóra possible que el nom de *ball del ciri* vingués senzillament de l'obligació, per part dels pabordes o de les pabordesses, de regalar un ciri cadascun o cadascuna per a fer llum al Sant Patró de l'altar del qual administren?". I conclouen: "Aquesta hipòtesi que nosaltres oferim ens sembla la més enraonada" (Pujol, 1936: 152).

La importància del ciri com a element distintiu d'aquest tipus de ball és innegable. En algunes localitats va acompanyat d'altres objectes com almorratxes o rams de flors i, en el cas de Manlleu, un ram de boix. És, però,

suficient aquesta presència de l'objecte per donar nom a tota la dansa? En aquest sentit i associant l'origen a confraries, o administracions d'altar, apareix una nova proposta apuntada anteriorment. En un document preservat a l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic, originari de la parròquia de Santa Maria de Manlleu en relació amb les indicacions que feien els bisbes –o els seus delegats– en les visites pastorals i datat del 18 de novembre de 1621, es detalla:

"Item ha provehit que sie sícit y permès als obrés de dita iglésia pendre de les caritats dels bacins de les confraries fundades en dita iglésia, y de les administracions de qualsevulla ciris de devotions que en dita iglésia apleguen, per fer ornaments en dita iglésia per a la celebració del sant sacrifici de la missa y altres coses necessàries per al culto divinal, conforme està ordenat per lo Papa Clement octau *de felice recordatio...*"⁴.

El concepte "de qualsevulla ciris de devotions" feia referència a les administracions que procuraven per la gestió i manteniment dels ciris i la seva encesa a llaor del sant, santa o advocació de l'altar. En aquest sentit, es poden trobar diversos exemples d'organitzacions menors anomenades "Ciri de..." en parròquies de l'interior de Catalunya en els segles XVII i XVIII. Com indica Joaquim M. Puigvert, algunes administracions parroquials prenen el nom de la col·lectivitat que organitzen: ciri de les dones, ciri del jovent o dels fadrins, o ciri dels estrangers o forasters" (Puigvert, 1988: 184). Antoni Pladevall, en descriure els antics altars de l'església parroquial de Sant Hilari de Vidrà, esmenta l'altar de Santa Maria, detalla l'organització que s'hi va fundar: "[...] s'havia fundat una confraria sota la modalitat del Ciri de Santa Maria..." (Pladevall, 1960: 60). D'aquesta mateixa, l'autor constata el seu caràcter: "La modalitat de denominació i organització del Ciri s'originaria a principis del segle XVI. La seva peculiaritat era que els béns dels censals i quotes dels confreres s'esmerçaven en la compra d'un gros ciri cada any que cremava en determinades festivitats a l'hora de la celebració del culte" (Pladevall, 1960: 76). Igualment, Pladevall recull l'anomenat ciri dels estrangers, present al mateix temple de Vidrà des de principis del segle XVI que aplegava la població d'origen gascó que havia arribat al terme i que va formar una confraria que celebrava la principal festivitat el dia de la Mare de Déu de setembre, a la qual el rector i els obrers de la parròquia havia acceptat la facultat de recollir diners: "[...] concediren tenir dintre l'església una caixa per als diners de l'administració i el clàssic *ciri* que la confraria hi faria cremar sempre" (Pladevall, 1960: 78-79).

Precisament, l'esmentat Puigvert, en comentar una consuetud de la parròquia de Riudellots de la Selva de 1763, esmenta: "En el cas de les pabordies administrades per dones, la consuetud constata que la mutació de pabordesses quedava ritualitzada mitjançant un ball, en el qual les pabordesses que deixaven el càrrec traspassaven el ciri de l'administració –símbol del càrrec– a les entrant" (Puigvert, 1988: 185).

En aquest apartat, cal esmentar que, en el cas de Manlleu, la denominació del ball del ciri tenia afegida la referència "i del Boix", tal com assenyala Domènec Torrent (Torrent, 1893: 188). Es tracta, però, d'un afegit que devia tenir una vigència puntual o, en qualsevol cas, que va entrar en desús a finals del segle XIX.

L'àmbit territorial: el bisbat de Vic

El ball del ciri era una dansa present, com encara ho és actualment a diverses poblacions de Catalunya. Domènec Torrent ja manifestava, a finals del segle XIX, que aquest ball no era originari de Manlleu "[...] ni siquiere patrimonio exclusivo suyo, pues es característico de varios pueblos del Montseny" (Torrent, 1893: 188). El mateix autor manlleuenc deia, en un altre text, que "[...] es originario de la comarca del Vallés, de donde se extendió luego a otras comarcas de Cataluña" (Torrent, 1899b: 2). De tota manera, com estableix l'enciclopèdia *Tradicioniari*, la distribució geogràfica del ball del ciri es reparteix per diverses comarques: Osona, la Selva, el Berguedà i el Bages, principalment, i l'Anoia, el Barcelonès, la Cerdanya, el Vallès Oriental i el Maresme de manera menys nombrosa. La mateixa font estableix que, tenint en compte els llocs on s'ha ballat en algun moment, l'adscripció geogràfica predominant coincideix amb els límits del bisbat de Vic (Anguela, 2006: 152).

Vista del sector nord-est de la plaça Fra Bernadí en els darrers anys del segle XIX. Arxiu Ausiró Fons Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

4
ABEV, Manlleu, Sta.
Maria H/1 (1599-
1653), p. 90

L'antiguitat

Els elements per datar l'antiguitat del ball del ciri són indirectes i escassos. Alonso, Forner, Garrich i González (Alonso, 2004: 34-36), suposen una coexistència entre aquest i els balls d'atxes dins un conjunt de danses anomenades *branda* de tipus cortesà i que provindrien d'època medieval i s'extingirien cap al segle XVII (Pujol, 1936: 110). És així com els autors esmentats afirmen: "Sembla probable un cert intercanvi d'informació entre diferents tipus de balls en un moment històric determinat. A partir d'aquí és possible que algunes confraries, en una ostentació de complexitat, tractessin de donar un major realçament a un acte social dins de les celebracions d'uns actes festius, entre els quals, indubtablement, es trobaria el ball. En aquest punt cal pensar en una major preponderància de la creativitat. Sembla clar que el ball pren elements formals i coreogràfics d'altres balls locals o comarcals, al mateix temps que incorpora l'element de la llum, el qual assumeix el protagonisme del canvi de càrrecs. Si bé el ball del ciri ha d'assentar-se sobre elements diversos preexistents, el conjunt adquireix una identitat pròpia, contribuïda pel fet de disposar de música exclusiva" (Alonso, 2004: 36).

La primera documentació de la qual es té constància –i fins i tot recollida indirectament a partir d'un article a *La Veu del Montserrat*– sobre el ball del ciri és de mitjan segle XVIII i constata la queixa de joves del nucli osonenc de Santa Maria de Corcó (avui l'Esquirol) sobre el fet que fos ballat per un noi foraster i que no era fill de la població:

"En la Parroquia de Santa Maria de Corcó, Bisbat de Vich, á tres días del Mes de Janer y any del Naxement del Señor de Mil Setcents Sexanta dos.

Nosaltres Martí Matavera, jove pagès; Joseph Prat, jove pagès;; Bernat Garolera, jove pagès; Francisco Arimany, jove pagès; Joan Corominas, jove sastre; Jaume Aguilar, jove mestre de cases; Joan Gurt, jove fuster; Joan Serra, jove pagès i Joan Viladecans, jove fuster, los nou naturals de la Parroquia de Santa Maria de Corcó, Bisbat de Vich: Considerant que per la festa de Sant Roch, die setze del mes de Agost, de temps immemorial han acostumat dos fadrins naturals de dita Parroquia ballar lo Ciri en plassa pública, y real de la mateixa Parroquia, entregantlo després a altres dos fadrins també naturals de aquella per lo any següent, y com en dit die del any pròxim passat de Mil setcents sexanta hú lo prengué Joan Selles, jove mestre de cases, vuy habitant en la predita Parroquia, sens atendre d'ites immemorials possessió y consuetut, de haver de esser (com està dit) natural de dita Parroquia lo quil pren, pretenent gosar dels honors que de ell resultan. Per lo que volentnos oposar a la

pretenció de dit Selles a fi que se observia la antiga consuetud, convocats y congregats ab llicencia y assistència del Honorable Francisco Dot, Batlle actual de la expressada Parròquia de Santa Maria de Corcó y Terme del Cabrerès..."⁵.

Aquest document el van recollir, de la mateixa font, Pujol i Amades que en treuen la conclusió corresponent:

"De la redacció del document resulta clar que l'any 1762 aquest ball era considerat d'una antiguitat molt respectable, i res ho confirma tant, com el fet d'haver donat lloc a privilegis i consuetuds que no s'estableixen en quatre dies" Amades (Pujol, 1936: 150-151).

5
"Qüestions pel ball del ciri en 1761", *La Veu del Montserrat*, 25 d'octubre de 1902, n. 10, p. 390-391

El calendari: diversitat de moments, diversitat d'advocacions

El moment de practicar-lo, respecte al calendari tradicional, ha variat segons el lloc com recullen Alonso, Forner, Garrich i González (Alonso, 2004: 28)⁶:

Població	Advocació o festivitat
Anglès	Mare de Déu del Remei
Argentona	Confraria de la Minerva
Castellterçol	Sant Víctor
Manlleu	Sant Antoni Abat
Moià	Sant Sebastià
Osor	Mare de Déu del Roser
Santa Maria de Corcó / L'Esquirol	Sant Roc
Taradell	Sant Sebastià
Torelló	Sant Feliu
Viladrau	Mare de Déu del Roser

Aquesta diversificació depenia de la confraria, del seu sant patró i de la festivitat que se li dedicava.

6
Quadre que s'ha completat amb noves informacions recollides per l'autor d'aquest estudi.

4.

Dic a les dues! Les característiques del ball del ciri de Manlleu

BALL DEL CIRI

E-MUSEUdelTER

El ball del ciri de Manlleu s'ha ballat sempre vinculat a la festa de Sant Antoni Abat, el 17 de gener. El col·lectiu humà ha canviat a través dels anys. Inicialment –a finals del segle XIX– es tractava dels treballadors en dos oficis: traginers i taverners. A la primera meitat del segle XX, la pèrdua de pes socioeconòmic de les dues professions va donar pas a uns Tonis més vinculats a la pagesia, especialment a la compra i venda de bestiar. Més endavant, la diversificació ha estat la tònica general i els descendents han convertit els Tonis en un grup conegut ben heterogeni, ocupat per diferents oficis.

La festa dels Tonis i el ball del ciri

Després del passant dels Tres Tombs, anteriorment a mitja tarda, el programa festiu ha previst un ball propi: el ball del ciri. Només en períodes molt concrets, i per pocs anys, aquesta dansa no ha estat ballada, ja fos per infants o per parelles adultes.

La primera referència documental, igualment com de la resta de la festa, és de 1893. Es desconeix, malgrat les generalitzacions que es fan del conjunt de danses amb la mateixa denominació, l'origen concret del ball del ciri manlleuenc i de la seva associació amb el col·lectiu que el manté. En aquest cas, només es poden plantejar algunes hipòtesis.

Possibles orígens de la dansa a Manlleu

Domènec Torrent, l'any 1893, qualificava el ball del ciri manlleuenc de *tradicional* i li donava una certa patina d'antigor quan esmentava que “parece que es muy antiguo, aunque no podríamos probar que se bailase en Manlleu antes del último tercio del siglo XVII” (Torrent, 1893: 189). No hi ha res més que permeti constatar documentalment l'antiguitat del ball del ciri manlleuenc més enllà de la descripció del mateix Torrent i la seva afirmació que, de ben segur, devia comptar amb les fonts orals que devia escoltar de jove; cap documentació localitzada fins ara ho indica. Dins del context de la dansa només es pot deduir un argument de la proclama que, temps enrere, es feia enmig de la dansa: la inclusió del títol de *fidelíssima* respecte a la vila de Manlleu. Aquesta distinció es refereix al privilegi

concedit per Felip V, el 16 d'abril de 1715, a la població pel seu suposat suport durant la Guerra de Successió (Gaja, 1976: 139). Per tant, una fàcil deducció seria atribuir aquesta inclusió en data posterior.

La primera referència documental del ball del ciri manlleuenc l'associava amb la festa dedicada a sant Antoni Abat, el 17 de gener, celebrada per traginers i taverners (Torrent 1893: 188). L'estreta relació entre aquests dos oficis la va recollir una dita popular: “El cavall del traginer coneix molt bé al taverner”. Sens dubte que el sentit d'aquesta coneixença remet a la freqüència en què els traginers feien parada a les tavernes.

La vinculació del ball del ciri i aquest grup humà que el dansava genera l'especulació sobre la raó per la qual uns col·lectius concrets, amb un pes relatiu en la demografia i economia manlleuenc de finals del segle XIX, i sense notícia d'estar organitzats com a confraria, fossin els protagonistes d'una dansa amb les característiques de sobrietat que se li atribueix. La pregunta és inevitable: Com i quan s'haurien associat el ball amb el grup humà de traginers i taverners? En aquest cas només es poden emetre algunes hipòtesis.

Adopció d'una confraria o administració parroquial: sant Antoni Abat⁷ a l'altar dels Sants Màrtirs

No podem descartar que, en algun moment anterior a 1893, els traginers i taverners manlleuencs prenguessin com a model el ritual de traspàs de càrrec d'una confraria establerta a la població. No hi ha constància, però, que cap de les que hi estaven establertes, ballessin la dansa.

L'any 1750, segons el llibre d'obres i administració parroquial, actuaven diferents administracions relacionades amb els diversos altars del temple parroquial de Santa Maria de Manlleu: el de la Mare de Déu del Roser, la de Nostra Senyora, la dels Sants Màrtirs, la del Sant Sepulcre i la de Santa Eulària [Eulàlia]⁸. Posteriorment, però, un document de l'Arxiu Municipal de Manlleu signat el 3 març de 1770 afirmava que “[...] no ayy Congregación ni Hermandad alguna ni Confradía de ningún gremio” i només assenyalava que a la parròquia de Santa Maria hi ha la Confraria de la Minerva, sense ordenances ni constitució, la del Roser i la de les Ànimes del Purgatori⁹.

L'origen de les dues primeres confraries, vinculades pel seu origen als frares dominicans, prenia ple sentit a Santa Maria de Manlleu per la dependència del priorat de Manlleu, de 1592 a 1830, del convent dominic de Sant Jaume de Tremp. La darrera de les confraries ja és esmentada a principis del segle XVII com a “bací de les ànimes”¹⁰.

La confraria de la Minerva va ser fundada a l'església de l'orde dominicà de Santa Maria *sopra* Minerva de la ciutat de Roma, el 1539, dedicada al culte de l'Eucaristia i introduïda a Catalunya a inici del segle XVII. A Manlleu va prendre el nom de Confraria del Santíssim Sagrament i va ser activa des de

7

Aquest apartat va ser publicat, en la seva major part, a: Arimany, Joan. “La imatge de sant Antoni Abat a l'antic temple parroquial”, Full dominical Parròquies de Manlleu, 15 de gener de 2012, n. 4132

8

Arxiu Parroquial de Santa Maria de Manlleu, llibre A/7: “Elecció d'obres i administració parroquial 1699/1935”.

9

AMMA: Arxiu Municipal de Manlleu. “Governació 19”. [Lligall dipositat a l'Arxiu Municipal de Manlleu], f. 8 revers

10

ABEV. Manlleu, Sta. Maria H/1 (1599-1653), p. 53

1560 fins a 1897. Alexandre Roca fa constar la rellevància que havia assolit aquesta confraria dins el conjunt de la gestió parroquial: “Del 1600 al 1830, la confraria del Santíssim Sagrament va tenir un paper preponderant en l'economia parroquial” (Roca, 2003: 58). La situació calia emmarcar-la en les dificultats econòmiques per les quals passava l'economia parroquial des de finals del segle XVI quan va ser adscrita al convent dominicà de Tremp. El seu altar de culte estava situat a la capella del Sant Crist situat prop de l'entrada del temple parroquial.

La confraria del Santíssim Sagrament, en la seva principal funció parroquial, va ser substituïda a la dècada de 1830 per l'administració Mare de Déu del Cap d'Altar que vetllava pel culte de l'altar major, dedicat a la Mare de Déu en el seu dogma de l'Assumpció, estrenat l'any 1846. Estava formada per diversos pabordes que organitzaven les festes parroquials més significatives, especialment la Festa Major el 15 d'agost i el Corpus. Per fer-ho possible, tenien diverses formes de recollida d'aportacions econòmiques vinculades a diferents esdeveniments del calendari anual¹¹.

La presència de la Mare de Déu del Roser, també amb altar lateral propi, comportava l'existència documentada d'una confraria a Manlleu amb molta empenta. Cal anotar que aquesta advocació mariana havia sorgit de convents de l'orde dominicà i que, fins al segle XVI, el culte es circumscribia a la seva àrea d'influència. L'any 1599 ja estava formada a la parròquia manlleuena. A l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic, en el llibre amb notes referents a les visites pastorals a Santa Maria, en aquesta data s'esmenta “[...] los pabordes de la confraria del Roser”¹². L'Arxiu parroquial de Santa Maria preserva tres llibres¹³ d'aquesta confraria que permet resseguir-ne l'evolució a partir de 1853. Aquesta data, però, no està relacionada amb l'inici de la seva actuació, ja que, aleshores, segons Àlex Roca, els confreres eren 882, dada que representaria un 27% de la població manlleuena del moment¹⁴. L'any 1936, en esclatar la Guerra Civil, desapareix aquesta organització.

Ambdues confraries podrien vincular-se al ball del ciri. Hi ha exemples d'aquesta relació a diferents poblacions: la confraria de la Minerva a la població d'Argentona o del Roser a Anglès, Osor o Viladrau.

L'església de Santa Maria de Manlleu era administrada, a part de diversos religiosos encapçalats per un vicari perpetu que depenia directament dels frares dominics de Tremp, per dos obrers. Segons una concòrdia aprovada pel bisbe Antoni Pasqual el 10 de juny de 1699, l'elecció d'aquests obrers era per insaculació. Domènec Torrent deia que era una elecció [...] por suerte, de entre 16 insaculados de la villa y 8 del termino, cuyos nombres están en dos bolsas diferentes. El cargo dura un año”. A finals del segle XIX, el procediment seguia fent-se de la mateixa forma, com afirmava el mateix autor. Aquests obrers, juntament amb els preveres beneficiats, donaven suport al rector –càrrec que, des de 1830, havia substituït al vicari

perpetu-, i diversos vicaris per al bon funcionament de l'església. A part d'aquests n'hi havia d'altres: “Hay, además, otros auxiliares inferiores, que son los administradores y pabordes que cuidan de los altares y del culto de algunos Santos” (Torrent, 1863: 184-185).

La revisió dels altars laterals¹⁵ amb administració pròpia dins l'església parroquial de Santa Maria de Manlleu, permet suggerir una hipòtesi que en vincula un amb la imatge i devoció a sant Antoni Abat.

Un document¹⁶, datat del 4 d'agost de 1933, preservat a l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic i signat pel rector Joan Torra proporciona un descripció d'aquest altar. Torra exercia el càrrec des de principi de segle i, per tant, cal suposar que es coneixia prou bé el temple parroquial. De forma gràfica i en forma de croquis, en cadascuna de les capelles indica quines són les imatges que l'ocupaven. La figura del sant del porquet es trobava a l'altar dels Sants Màrtirs, el segon si s'entrava a la nau per la banda esquerra. S'hi podia veure un relleu de sant Carles Borromeo (a la part superior), les imatges de l'arcàngel sant Rafael acompanyant Tobit, i la de sant Tomàs d'Aquino –tot i que altres descripcions diuen que es tractava de sant Andreu (cadascuna a un extrem de l'altar) i els quatre Sants Màrtirs (Víctor, Pacífic, Justa i Clara) amb la figura central (i de majors dimensions) de sant Antoni Abat. En una altra descripció es detalla que també hi havia hagut una imatge de santa Filomena en la seva habitual posició jacent (Gaja, 1986: 21).

Els titulars d'aquest altar eren els anomenats Sants Màrtirs. Es tractava de quatre suposats sants anomenats Víctor, Pacífic, Justa i Clara, martiritzats a la ciutat de Roma a l'antiguitat. L'any 1680, el prevere manlleuenc Miquel Riera, havia lliurat les seves suposades relíquies a la parròquia de Santa Maria que els va dedicar l'altar lateral i una arqueta barroca d'argent per allotjar les seves restes. La devoció mostrada pels fidels, amb un ofici solemne i processó el quart diumenge d'octubre, va perdurar de forma residual fins al 1936. Amb la destrucció de l'altar i la desaparició del reliquiari, que es va considerar perdut durant 75 anys i que actualment es conserva al Museu Episcopal de Vic (Arimany, 2012).

D'aquest altar, el que hauria arribat a mitjan de la dècada de 1930, Domènec Torrent i Garriga diu que va ser pagat pel baró de Canyelles (Torrent, 1893: 173), sense detallar la data de la construcció. Aquest fet devia passar a mitjan segle XIX segons es desprèn dels textos de dues visites pastorals. El mateix Torrent especificava, respecte als altars de les capelles laterals del temple de Santa Maria de Manlleu, que no es van construir al mateix temps sinó que ho eren a mesura que eren pagats pels devots o quan s'aconseguien els recursos econòmics per fer-ho “introduciéndose después, y en distintas épocas, varias mejoras y adornos” (Torrent, 1893: 173). L'any 1829, segons les indicacions generades per la visita del bisbe Pau de Corcuera, haguda el 19 de setembre de 1829, hi havia altars nous

15
El temple parroquial de Santa Maria de Manlleu, abans de 1936 quan va ser destruït, tenia els següents altars laterals: sant Josep, sant Isidre, sant Sebastià, sants Màrtirs, sant Crist (a l'esquerra mirant l'altar major); i Mare de Déu del Roser, sant Sever, sant Francesc d'Assís i santa Eulàlia (a la dreta mirant l'altar major)

16
Arxiu Episcopal de Vic, Inventario de la Parroquial Iglesia de Santa Maria de Manlleu, Oficialato de Vich [s.p], 1933

11
[Pujol, Francesc d'A.]. “Las colectas antiguas”, Hoja dominical Parroquia Santa Maria de Manlleu, n. 1039, 18 de juny de 1950 [p. 4]

12
ABEV. Manlleu, Sta. Maria H/1 (1599-1653), p.3

13
Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu. Llibres A/19, A/20 i A/21

14
Roca, Àlex. “Confraria del Roser”, El Ter, n. 60, març de 2001, p. 47

i altars vells. Els primers haurien estat reformats des de la construcció del temple barroc, entre 1770 i 1782, i els segons encara perdurarien de l'edifici anterior. Aquesta és la descripció del bisbe:

"[...] el Altar de la Capilla de más arriba donde están colocadas las Reliquias de los Santos Mártires, cuyas imágenes estan ya casi borradas, y todo el demás adorno viejo y malo, debe renovarse haciendo otro por el estilo y gusto de los demás de la Iglesia; dexando en la parte baja las Sagradas Reliquias, como ahora sucede, colocando en su centro la buena Imagen de la Divina Pastora, que según tenemos entendido está depositada en la Capilla de San Antonio extra muros de la Villa, una vez que se continua en esta Parroquia con gran complacencia nuestra tanta devoción á la Santísima Virgen bajo este título prueba indudable del fruto que aún se conserva de la Santa Misión en que se estableció. Formando después imágenes de escultura de los Santos Mártires y poniéndolas á los lados, al modo que lo están los Santos Médicos, nos parece quedaran satisfechos los deseos de los devotos de la Divina Pastora y los de los Santos Mártires. Se podrá más fácilmente hacer el nuevo Altar, concurriendo unos y otros á la obra con sus limosnas y quedará completamente adornada la Iglesia en todas sus Capillas"¹⁷.

Malgrat l'opinió del prelat, la imatge de la Divina Pastora va ser col·locada, després de ser destruïda la capella de Sant Antoni de Pàdua (annexa a la casa de Cortada) durant per la Primera Guerra Carlina, en una fornícula d'una paret lateral de l'altar de Santa Eulàlia.

L'any 1857, l'altar dels Sants Màrtirs era objecte, altra vegada, de proposta de reforma de part del bisbe Antoni Palau i Termens. Aquest va ordenar que "se retiren del altar de los Santos Mártires dos imágenes de la Virgen por estar en puestos colaterales; pues que esto es contra los decretos de la S. Congregación"¹⁸. Aquesta referència a una modificació menor de l'altar dels Sants Màrtirs podria indicar que aleshores ja havia estat reformat en el seu conjunt i que ja contindria la figura central de sant Antoni; no hi ha, però cap referència directa a aquesta.

En tant que és constatada l'existència d'una administració de l'altar dels Sants Màrtirs i que a mitjan segle XIX s'hi devia incorporar la imatge de sant Antoni Abat, apareix la pregunta següent: Hauria estat el ball del ciri un traspàs de ritual entre l'administració i cap als devots de sant Antoni? Seria un cas semblant a Castellterçol que té vinculat el ball del ciri a la devoció a sant Víctor del qual, el 1660, la població moianesa va rebre les relíquies i li va dedicar un altar (Pladevall, 1991: 251-261).

Domènec Torrent, en les primeres referències conegudes, no va establir la vinculació directa entre el ball del ciri i el culte a la imatge de sant Antoni situada al temple parroquial de Santa Maria de Manlleu a l'altar

lateral dels Sants Màrtirs, més enllà del patronatge del sant sobre el col·lectiu organitzador. Aquesta interpretació, però, va aparèixer en textos posteriors i de forma indirecta. L'any 1932, Joan Amades, a Les diades populars catalanes, i després d'una breu descripció dels elements de la dansa, com els ciris, esmentava: "[...] Els ciris són cremats davant del sant, i el ram serveix per guarnir l'altar" (Amades, 1932: 113). El mateix folklorista i Francesc Pujol escenificaven aquest gest de devoció en proporcionar l'explicació, que consideraven més precisa, al mateix nom del ball: "No fóra possible que el nom de *ball del ciri* vingués senzillament de l'obligació, per part dels paborde o de les pabordesses, de regalar un ciri cadascun o cadascuna per a fer llum al Sant Patró de l'altar del qual administren?" (Pujol, 1936: 152). En el mateix sentit, el 1958 ho fa constar Josep M. Gasol: "Els ciris i els rams que havien servit per a la dansa eren duts antigament a l'altar del Sant, a l'Església parroquial" (Gasol, 1958).

Per tant, es podria concloure que la primera hipòtesi que es planteja comportaria l'adopció, per part dels devots de sant Antoni Abat, d'un ritual en el traspàs de poders dels confreres de l'administració dels Sants Màrtirs. En el decurs del segle XIX, la progressiva disminució de la veneració de les relíquies dels titulars de l'altar hauria anat paral·lela a l'augment de la devoció per sant Antoni, així com del seu protagonisme com a patró.

Una constatació d'aquesta transmissió o, fins i tot, confusió entre la veneració als Sants Màrtirs i a sant Antoni Abat va ser la que va dur a la família Donada a salvar l'arqueta de plata on hi havia les relíquies dels primers. Toni Donada¹⁹, descendent dels protagonistes del fet, el juliol de 1936, va recollir uns apunts d'Eudald Donada on esmentava la situació:

El meu pare [Pere Donada] era carboner. Això explica que, com que estava obligat a treballar amb animals de bast, tingués una profunda devoció a sant Antoni Abat. Ell s'encarregava de l'altar dels Sants Màrtirs, on hi havia la imatge de l'anomenat sant Antoni del porquet. Aquest altar era el segon que es trobava a l'església, entrant a mà esquerra, i ell sempre tenia cura que fos el més ben arreglat de tots. Personalment s'encarregava de les feines grosses de neteja, que feia amb un 'plomero' gros que també guardàvem a casa. També es procurava que les estovalles de l'altar sempre fossin ben netes. Va ser l'administrador de sant Antoni fins que va morir (1931).

Amb la seva mort, seria el seu fill Miquel qui continuaria amb la tradició familiar de paborde de sant Antoni. I va ser ell qui va patir, en primera persona, l'episodi més trist relacionat amb l'arqueta, com va ser la pèrdua de les relíquies dels Sants Màrtirs. El seu germà ho recordava així:

Segurament, l'element més preuat d'aquest altar era l'arqueta de plata del segle XVII en la qual es guardaven les relíquies dels

¹⁷ Arxiu Parroquial de Manlleu, "Llibre de visites pastorals", 19 de setembre de 1829, nota 3

¹⁸ Arxiu Parroquial de Manlleu, "Llibre de visites pastorals", 26 de juliol de 1857, nota 3

¹⁹ Donada, Toni. "Sobre la 'desaparició' de l'arqueta dels Sants Màrtirs", Full dominical parroquies de Manlleu, n. 4.121, 30 d'octubre de 2011, p. 1-3

Sants Màrtirs. L'urna dels Sants Màrtirs va desaparèixer durant la Guerra Civil quan després de ser amagada a casa, com tants d'altres objectes religiosos, va ser entregada a un del Comitè que en coneixia l'existència, ja que havia fet d'escolà. L'entrega de l'arqueta es va fer amb el consentiment del rector de la parròquia, que estava amagat en una casa, [Esteve Gaja, en el llibre La Guerra Civil a Manlleu (1979) explica que mossèn Lluís Garet, abans de poder escapar, havia estat amagat al Poquí] i amb això es va voler evitar mals majors.

Per influència geogràfica

Prescindint de la vinculació amb una confraria, i establint una connexió territorial propera, sorgeix una nova hipòtesi. Podria haver-se degut a l'apropiació d'una tradició viscuda en una altra població?

Tot i ser conscients de la fragilitat de les informacions orals, en aquest cas esdevenen significatives les paraules d'un dels informants d'aquest estudi, Francesc Domènech²⁰ que remet en la memòria dels seus ascendents, especialment del seu oncle Pepet: "[...] m'havia explicat històries molt boniques sobre els traginers i pagesos de fa molt de temps, o sigui, dels Tonis d'aquella època, que li havien estat contades pel seu avi, que alhora ho sabia dels seus avantpassats. Estem parlant de fa ben bé un parell de segles, si tenim en compte que aquest avi –que era el meu besavi– havia nascut a Sant Martí Sescorts l'any 1863". La festa se celebrava a mitjan gener: "Arribada la diada de Sant Antoni Abat, en aquell temps s'organitzaven unes trobades de carros, tartanes i cavalls muntats a la sella, que típicament consistia en una manta i uns estreps". Aquestes trobades, segons el mateix Domènech, tenien un punt entre els nuclis de l'Esquirol i de Sant Martí Sescorts: "[...] possiblement al pla de Tarrés" i aplegava pagesos de la rodalia "...provinents de l'Esquirol, Sant Martí Sescorts, les Masies de Roda i també de Manlleu". Tenien lloc cap al migdia, "...després que cadascun d'ells ja hagués assistit a la missa de Tonis de la seva respectiva parròquia". La finalitat, a més de celebrar la festa del sant patró dels animals de peu rodó, "...es tractava de fer-hi un bon àpat, i sobretot molta gresca, amb un quants tragos de vi. S'organitzaven curses de cavalls i s'apostaven pollastres, dotzenes d'ous i algunes llonganisses".

El promotor d'aquestes concentracions era el propietari del molí de la Gorga, on tothom duia el gra a molinar. Aquest molí actualment està enderrocat arran de la revinguda de la riera de les Gorgues de l'octubre de 1940 (Parés, 1985:180), del qual Ramon Vinyeta va recollir la llegenda que explica que aquesta fi va ser provocada pel diable: [...] enfurismat en no complir-se els seus propòsits, esmicolà l'edificació en un instant i els estadants se salvaren de miracle" (Vinyeta, 1961: 69).

Francesc Domènech, però, és contundent quan diu que en aquella època no es ballava el ball del ciri i que els seus avantpassats mai li havien dit

res sobre aquesta dansa. Considera que abans s'havia ballat en d'altres poblacions que a Manlleu i de la mateixa manera que, posteriorment, es va fer pels primers Tonis locals.

Per la proximitat geogràfica i per les relacions socials establertes entre Manlleu i la zona del Cabrerès, en especial en ocasió de la festa de sant Antoni Abat, aquesta podria ser una opció geogràfica; sobretot, tenint en compte que, de l'any 1761, es té constància del ball a l'Esquirol / Santa Maria de Corcó. Per tant, la segona hipòtesi que es planteja suposa que el ball del ciri de Manlleu fos una adopció d'aquest ball, traslladat i assumit pel col·lectiu devot de sant Antoni Abat.

Una altra aportació, en aquest cas de la informant Montserrat Güell Corominas, remet a l'adopció manlleuena del ball del ciri. El seu avi, Esteve Corominas, conegut com *El federal*, era l'instructor del ball del ciri abans de la Guerra Civil. Havia nascut a Sant Esteve d'en Bas, a la Garrotxa. No recorda quan havia nascut ni a quina edat va venir a Manlleu. Calculant que l'any 1947 va morir a una edat propera als 70 anys, donaria una data aproximada de naixement el 1880. La seva vinguda a Manlleu s'hauria produït quan ja era començat el segle XX, ja que la mare de la Montserrat ja havia nascut el 1919 a la casa manlleuena on vivien, al carrer Rusiñol. Allà, Esteve Corominas exercia de carreter d'un magatzem de material tèxtil.

Segons recorda Montserrat Güell, la seva mare sempre havia afirmat que l'avi havia portat el ball del ciri a Manlleu. Així, segons aquesta versió semblaria que el ball hauria tingut un origen garrotxí.

Aquesta atribució, però, no sembla gens consistent, especialment si es té en compte la cronologia vital d'Esteve Corominas i les primeres referències de la dansa, molt anteriors. Si bé, per l'ofici de carreter, en arribar de Sant Esteve d'en Bas, devia contactar amb el col·lectiu original de celebrants de la festa de Sant Antoni i, per tant, dels balladors. El dinamisme d'*El federal* i la seva afició a les sardanes, extensiva segurament a tot tipus de dansa popular, el devien involucrar de la forma que li és reconeguda.

El relleu de càrrecs

Un altre aspecte del ball del ciri de Manlleu en el seu format conegut, almenys des de 1893, és la voluntat dels Tonis de convertir-lo en la visualització del traspàs de càrrecs entre banderers i cordonistes sortints i entrants. Aquesta característica, que pretén apropar-lo a la idea general de la funció dels *balls del ciri* no és tant clara, a Manlleu, com pot semblar. En la primera descripció del ball que ofereix Domènec Torrent, en cap cas, es relaciona les primeres o segones parelles amb cap ordre, entrants o sortints, de pabordes i pabordesses de cap organització. Malgrat aquest fet, la institucionalització posterior –especialment a partir de la recuperació de 1953– remet a l'opinió generalitzada que explica l'origen d'aquesta dansa com el ritual de relleu de càrrecs d'una organització, en

20
Domènech, Francesc.
"Història dels Tonis
explicada per l'oncle
Pepet". Gremi de
Tonis. Manlleu Festes
1999. Manlleu: Gremi
de Tonis, 1999, p. 14

concret una confraria.

En el cas manlleuenc, sempre s'ha fet referència a la "junta" que presidia les festivitats locals dedicades a sant Antoni. En aquest sentit, cal esmentar que, fins a la dècada de 1960, s'utilitzava el nom de "junta" com el grup d'homes, renovat anualment, formaven els banderers, amb els corresponents dos cordonistes, sortints i entrants. Per tant, es tractava de sis persones que se succeïen en el càrrec amb una vigència màxima de dos anys, el d'accés al càrrec i el de cessament.

La publicació periòdica *El Ter* oferia les dades més antigues dels membres d'aquesta junta. L'any 1898, en formaven part Ramon Güell, com a banderer, i Estanislau Peruchó i Manel Oms, com a cordonistes. En aquella edició, la primera part del ball, coneguda pròpiament com a "del Ciri", el van dansar les parelles casades formades per Estanislau Peruchó amb Cecília Casals i Ramon Güell amb Beneta Casali; la segona part, coneguda com "del Boix", la van ballar les parelles solteres Joan Molera amb Concepció Oms i Pau Picañol amb Dolors Camps²¹.

De l'any següent, malauradament no consta el nom del banderer i cordonistes. En canvi, van ballar el ball del ciri i del boix, en la seva primera part, les parelles casades de Jaume Camps amb Rosa Redorta i Antoni Parladé amb Dolors Amils; la segona part va ser protagonitzada per les parelles solteres de Josep Pujós amb Dolors Camps i Ramon Güell amb Paula Donada²².

L'any 1900 el banderer era Joan Sastre i els cordonistes, Pere Ayguavella i Manel Oms. En aquella edició, els balladors eren: a la primera part i com a parelles casades, Josep Pujós i Josefa Vilalta, Jaume Camps i Francesc Casadesús; a la segona part i com a parelles solteres, Joan Riera amb Concepció Oms i Pius Planas amb Dolors Comas²³.

Malauradament, però, no ha quedat constància de les altres edicions d'aquells anys de principis del segle XX.

El creuament dels noms masculins recollits i que formaven la junta, però,

permet establir alguna relació dels balladors amb les corresponents parelles femenines, de les dues parts de ball. D'aquesta gràfica es pot interpretar que, aleshores, el ball del ciri [i del boix] podia haver fet la funció d'escenificació de relleu de càrrecs però no de forma prou evident. L'any 1898, ballaven la primera part de la dansa el banderer Ramon Güell i el cordonista Estanislau Peruchó. Ramon Güell, per la seva banda, l'any següent passava a ballar la segona part, coneguda com "ball del boix". Hi ha, però, una repetició de noms entre els balladors i balladores d'anys consecutius sense poder-se establir una relació concreta. Malauradament, el període és molt curt, 3 anys, i en algun cas sense dades. Igualment, la falta del segon cognom no permet constatar si les duplicitats es deuen a una mateixa persona en concret. En aquest cas, només es pot deduir que, en el traspàs del segle XIX al XX, alguns aspectes formals haurien estat abandonats, com la dels vestits masculins, que ja indicava Domènec Torrent en diverses ocasions.

A mitjan dècada de 1920, segons es recull al diari *La Vanguardia*, se seguia ballant: "[...] se celebrará, a las cuatro de la tarde, en la plaza de Bernardino, el típico *ball del ciri* y *ball del Boix*, a cargo de los componentes de la junta actual *dels Tonis*"²⁴.

En època republicana, que aniria des de la represa de 1930 a la Guerra Civil, no es té constància escrita que els balladors fossin els membres de la junta de Tonis. L'any 1931, a més, s'hi va sumar l'anomenada, ocasionalment, "junta infantil o juvenil" que reproduïa l'esquema de banderer i cordonistes adults. El primer banderer va ser Armand Quintana i Panedas que, juntament amb els seus cordonistes, va rebre les indicacions d'Esteve Corominas, conegut com *El federal*.

Molt possiblement, qui acabaria de fixar la idea del traspàs de càrrecs va ser Joan Amades. En el seu *Costumari català* descriu el ball i en fer referència a la proclama la recull de la manera següent:

Veïns de la fidelíssima vila de Santa Maria de Manlleu: avui és la festa de Sant Antoni Abat i el qui no la celebrarà pagarà un bot de vi a honor del sant i a profit de la confraria. Han estat elegits pabordes per a l'any vinent els confreres...

I deia els noms dels escollits, l'anunci dels quals sempre era rebut amb mostres de satisfacció i aplaudiments (Amades, 2001a: 488-189)".

Malauradament, no hi ha constància, més enllà de l'atribució del valor del treball del folklorista, que permeti corroborar el fet.

²¹
El Ter, n. 4, 29 de gener de 1898, p. 3

²²
El Ter, n. 30, 28 de gener de 1899, p. 3

²³
El Ter, n. 53, 1 de gener de 1900, p. 10

²⁴
La Vanguardia, n. 19.315, 14 de gener de 1926, p. 15

	BANDERER	CORDONISTES	BALL DEL CIRI	BALL DEL BOIX
1898	R. Güell	E. Peruchó	E. Peruchó - C. Casals	J. Molera - C. Oms
1899	?	M. Oms	R. Güell - B. Casali	P. Picañol - D. Camps
		?	J. Camps - R. Redorta	J. Pujós - D. Camps
		?	A. Parladé - D. Amils	P. Güell - D. Camps
1900	J. Sastre	P. Ayguavella	J. Pujós - J. Vilalta	J. Riera - C. Oms
		M. Oms	J. Camps - F. Casadesús	P. Planas - D. Comas

Balladors: nombre i condició

La forma de dansar el ball del ciri manlleuenc és en parelles mixtes, homes i dones, sense que mai facin cap pas de forma individual. El nombre de parelles també canvia segons les èpoques (quatre, sis o més).

De la descripció del ball, segons es dansava el 1893, deia Domènec Torrent (Torrent, 1893: 188) que tenia dues parts diferenciades i manifestava una condició important: les dues primeres parelles havien de ser casades i les segones havien de ser solteres. Segons s'interpreta de les paraules de l'autor, aquesta era una condició determinant per poder formar part d'un o altre grup de dansaires, de la primera o de la segona part, sense que especifiqui la raó. En aquest sentit, seria un aspecte que es podria relacionar amb els requisits que havia de complir el banderer dels Tonis manlleuencs com esmentava Eulàlia Pujol en un estudi inèdit: "Ha de ser un home casat: un home madur, amb seny...". En el cas dels dos cordonistes, triats pel banderer, diu Pujol, "[...] n'hi ha d'haver un de casat i un de solter, i un ha de ser de pagès i un altre del poble. Així hi queda tothom una mica representat"²⁵. Localment, no hi ha cap altre paral·lelisme a aquesta dualitat de categories. Només en el cas dels obrers parroquials de Santa Maria de Manlleu es donava, també, una doble condició, però estava relacionada amb ser del nucli urbà o de la resta del terme o pagesia; s'ignora si es reproduïa en cap de les confraries existents antigament a Manlleu.

La formació de doble parella no s'adapta al nombre de components de la tradicional junta dels Tonis que, generalment, està formada per tres persones (un banderer i dos cordonistes). Això va representar, a la dècada de 1930, que el ballessin tres parelles. La primera constància escrita d'aquesta quantitat de balladors és de quatre anys després de la recuperació promoguda pel banderer Sebastià Mas i Valldaura amb els seus cordonistes. Aquella edició de 1957 els dansaries van ser els banderers Jacint Molera amb Carmela González i Josep Arimany amb Dolors Serrat; i els cordonistes, Francesc Matas amb Mercè Reixach, Josep Colom amb Dolores Colom, Josep Masramón amb Carme Masramón, i Josep Pujades amb Magdalena Collell. Per la junta infantil, només van ballar quatre parelles: el banderer Ramon Capdevila amb Magdalena Carbó, Ramon Telechea amb Lúdia Sala, Benet Codina amb Pilar Prat i Joan Santfias amb M. Carme Aumatell²⁶. D'aleshores i fins a 1960, el nombre es va estabilitzar en tres parelles per adults i per infants.

La interrupció, durant cinc anys, de la participació de la junta d'adults, va propiciar la variació del nombre de parelles infantils que podien ser de cinc a nou.

L'any 1966, durant tres anys, es va recuperar la tradició de ballar les sis parelles grans, tres de la junta sortint i tres de l'entrant. De l'any 1970 fins al present, han dansat un nombre variable de parelles, agrupades en

diferents nivells d'edat. Ocasionalment, van estar acompanyats per una colla sardanista o per un esbart dansaire. Finalment, a partir de l'edició de 2005, es recupera el protagonisme per part dels balladors adults que tanquen les diferents tandes que els precedeixen i formades per un nombre indeterminat de parelles infantils.

Descripcions

Les diverses descripcions, interessants d'aplegar, del ball del ciri de Manlleu ofereixen la imatge fixa de diferents moments històrics. La primera descripció, ja esmentada, és la de Domènec Torrent i Garriga, de 1893:

"[...] Por la tarde se celebra el original Ball del Ciri. Este baile no es originario de Manlleu, ni siquiera patrimonio exclusivo suyo, pues es característico de varios pueblos del Montseny. Bailando dos mujeres con la airosa capucha catalana, blanca, y un ramo de flores artificiales en la mano, y dos hombres con sombrero de copa y gambeto; si bien que de algunos años a esta parte los hombres han tenido el mal gusto de suprimir estas prendas del traje, quitando así algo de lo que caracterizaba el baile.

En cierto compás de la música páranse los bailadores, y uno de los hombres dice: "Habitantes de la Fidelísima vila de Santa María de Manlleu: Lo qui avuy no celebra la festa de sant Antoni, pagará un bot de vi de Alella: Dich, á la una". Al volverlo a repetir, dice: "Dich, á las dos". Y la última vez: "Dich, á las tres". Sustitúyense después los bailadores y bailadoras; pero los nuevos, en vez de un ramo de flores, llevan uno de boj con un cirio ó vela encendida en medio de él, por lo que á esta especie de segunda parte del Ball del Ciri se la denomina: Ball del Boix. Es de saber que los bailadores del primero deben ser casados, y los del segundo solteros. Concluidos el Ball del Ciri y el llamado del Boix, efectúanse otros bailes, en los que toman parte las personas que quieren. Por la noche suele bailarse en algún local cerrado, concluyendo así la fiesta. En cuanto al Ball del Ciri, parece que es muy antiguo, aun que no podríamos probar que se bailase en Manlleu des del último tercio del siglo XVII" (Torrent, 1893: 188-189).

Francesc Pujol i Joan Amades, en referenciar el ball del ciri, descriuen una dansa diferent pel fet que s'utilitza, a part del ciri i el ram, l'almorratxa –recipent de vidre i metall amb diversos brocs que serveis per contenir aigua perfumada– que ha estat i és un element inexistent a Manlleu. Afegien, però, una nota concreta que hi pertocava:

"A Manlleu, les balladores duïen, ultra el ciri, un ram de boix, i és d'aquesta mateixa forma que ha estat restaurat el ball fa tres o quatre anys després d'una dotzena d'interrupció" (Pujol, 1936: 152).

²⁵ Pujol, Eulàlia. *La festa de Sant Antoni Abat a Manlleu [estudi inèdit]*

²⁶ "La fiesta de San Antonio Abad", *Comarca*, n. 16, 19 de gener de 1957, p. 4

De mitjan segle, però amb referència a algun moment anterior, el *Costumari Català* de Joan Amades, en descriure la festa de Sant Antoni Abat anota la següent:

“A Manlleu integraven la confraria de Sant Antoni els traginers i els taverners, que avui celebraven llur festa de manera molt solemne i lluïda. En sortir d’ofici, enmig de la plaça, es nomenaven els pabordes que havien de regir la confraria l’any següent, i amb tota solemnitat i cerimònia se’ls transferia el càrrec. Feien un ball al qual només podien prendre part quatre parelles: primer els dos pabordes i les dues pabordesses de la confraria; ells duïen vestit negre, gambeto i barret rodó, i elles, robes de seda o de fai negre i mantellina blanca. Elles portaven a una mà un ciri, a voltes tot enflocat amb cintes virolades i de diversos colors, i a l’altra mà un gran ram de boix. En plena dansa, la música parava de tocar i el primer paborde, amb veu ben alta perquè fos ben sentit, deia enmig d’un gran silenci:

Veïns de la fidelíssima vila de Santa Maria de Manlleu: avui és la festa de Sant Antoni Abat i el qui no la celebrarà pagarà un bot de vi a honor del sant i a profit de la confraria. Han estat elegits pabordes per a l’any vinent els confreres...

I deia els noms dels escollits, l’anunci dels quals sempre era rebut amb mostres de satisfacció i aplaudiments.

Feta la proclamació dels nous confreres, acabaven el ball; i un cop finit, es dirigien vers un punt de la rodona que formava el poble, on ja els esperaven els pabordes i les pabordesses entrants; ells els feien una gran reverència i elles els lliuraven el ciri i el ram. Les dues parelles de pabordes vells es retiraven del ball i hi entraven les dels pabordes nous, que repetien el mateix ball que llurs companys. Finida la dansa, les pabordesses anaven a oferir el ciri a sant Antoni. El ram era propietat de la confraria i servia per a diversos anys. Així eren traspassats públicament els càrrecs (Amades, 2001a: 488-189”).

Posteriorment, el mateix Amades, en la secció “Explicació dels gràfics i de les figures de balls”, ofereix un detall més acurat de la dansa:

“Ball del Ciri i del Boix” de Manlleu:

Pròpiament són dos balls ballats igual, cada un per dues de les quatre parelles que formen el conjunt: les dels pabordes entrants i les dels sortints. Ells vesteixen folgat gambeto, i elles, amples faldilles de seda negra i rica mantellina, que els penja airoso esquena avall. Les dues pabordesses sortints duen a la mà esquerra un ram de boix, i a l’altra mà, un ciri. Les pabordesses entrants duen només un gran ram de flors. En sortir a plaça les

parelles fan bracet, les sortints al davant i les entrants al darrere. Volten cerimoniosament durant tota la tirada el primer motiu de la melodia. En iniciar-se el segon es comença el ball, només per les dues primeres parelles. Els balladors fan fer un ample giravolt a les balladores, vers la dreta; ells fan un gran salt i se separen unes set o vuit passes d’elles, i, començant vers la dreta, van retrocedint a poc a poc mentre les balladores els segueixen. En arribar al compàs dotzè, els homes s’acosten a les balladores i fan altra vegada un gran salt, després del qual les agafen per la mà i els fan fer novament un giravolt, i altre cop es separen per repetir la figura. Després tornen a fer un passeig com en sortir a la plaça, a seguit del qual entren en dansa les dues parelles de pabordes entrants, que ballen exactament igual com ho han fet llurs companyes, mentre elles, quietes a un costat de la plaça, esperen que acabin el ball” (Amades, 2001a: 951-952).

L’any 1958 Josep M. Gasol²⁷ oferia el relat descriptiu següent:

“Ball del Ciri.- La tarda del dia de Sant Antoni es balla a la Plaça aquesta típica dansa, que amb diferents alternatives ha arribat als nostres dies. Pren també el nom de “Ball del Ciri i del Boix”, puix les dones que prenen part en la dansa duen aquest atribut en llurs mans: les casades, un ciri encès; les fadrines, un ram de boix.

És la supervivència d’una cerimònia ritual d’agregació. Per això s’explica que aquest ball signifiqui el traspàs dels càrrecs de pabordes o administradors per l’any següent.

Aquesta dansa, que sempre s’ha celebrat a la plaça principal de la Vila, era ballada lluint caputxa blanca les dones i barret rodó i gambeto els homes. Ara, elles solen cobrir-se amb mantellina blanca, i els homes amb un capell rodó i ample també, potser no gaire ortodoxa des del punt de vista tradicional.

Particularitat d’aquesta dansa és la mena de pregó invitant a celebrar la festa de Sant Antoni, que hom hi intercala: quant la música marca el contrapunt, un ballador es descobreix i diu “companys de la Vila de Manlleu: qui no celebri Sant Antoni, pagarà un bót de vi d’Alella. I dic a la una” i es reprèn el ball. A l’altre contrapunt ho diu un altre, i així tots.

Els ciris i els rams que havien servit per la dansa eren duts antigament a l’altar del sant, a l’Església Parroquial” (Gasol, 1958).

L’Associació Excursionista d’Etnografia i Folklore²⁸ conté, en els seus arxius, una descripció que probablement beu de les anteriors:

“Ball de caràcter religiós, constituïa el cerimonial de canvi de càrrec d’administrador de l’altar del Sant Patró en alguns llocs.

27

Dr. Josep M. Gasol (Manresa, 1924) va exercir funcions a la parròquia de Santa Maria de Manlleu entre 1953 i 1955. Durant aquests anys va formar part del grup Lletres amicals.

28

Facilitada per Jordi Torras de l’Associació Excursionista d’Etnografia i Folklore

A Manlleu integraven la confraria de St. Antoni els traginers i els taverners, que celebraven llur festa de forma molt solemne.

Enmig de la plaça i en sortir d'ofici es nomenaven els pabordes que havien de regir la confraria l'any següent i amb tota solemnitat i cerimònia se'ls transferia el càrrec.

El ball que ens ocupa, s'havia fet servir a aquest efecte, hi prenen part 4 parelles.

Primer els dos pabordes i les dues pabordesses sortints, feien la primera dansa, elles duïen en una mà un ciri molt enflocat i a l'altra un ram de boix encintat, parava la música i el Primer Paborde amb veu clara i alta proclamava el nom de les parelles entrants, feta la proclamació, es dirigien vers els pabordes entrants, que esperaven en un costat de la plaça i amb grans reverències els lliuraven els atributs dels càrrecs, els pabordes sortints restaven al costat i els entrants repetien el ball. Finida la dansa, les pabordesses anaven a oferir el ciri al Sant. el ram era propietat de la confraria i servia diverses vegades.

Elles anaven vestides amb robes de fai negres i mantellines blanques, ells duïen vestit de festa amb gambeto i barret de copa.

Aquesta dansa va caure en desús cap el 1920 i es reconstruí cap els anys 30, amb indumentària actual, elles sense mantellina i a la mà duïen un ramillet de flors en comptes del ciri".

De les descripcions més recents, cal esmentar la de Maria Rosa Alonso, Rosa Maria Forner, Montserrat Garrich i Albert González (Alonso, 2004: 113-114):

"Ball del Ciri, també conegut com a *Ball del Ciri i del Boix*.

Localització geografia: Manlleu, comarca d'Osona, bisbat de Vic

Festa: Festa dels Tonis, Sant Antoni Abat (17 de gener), cicle festiu Sant Antoni-Sant Sebastià-Sant Pau. Diumenge més proper a Sant Antoni. 12 h

Lloc: plaça de Fra Bernadí

Persones que ballen: 12, agrupades en parelles; 3 parelles entrants i 3 parelles sortints.

Abans del grup d'adults ballen els nens. En primer lloc els nens i nenes de tres i quatre anys i en segon lloc els nens i nenes més grans d'aquesta edat. Tots van vestits de carrer, els nens porten barret i les nenes un ram de boix a la mà.

Elements utilitzats: ciri, per a les dones que el porten a la mà dreta, i ram vegetal, que el porten les dones a la mà dreta.

El ciri es troba introduït a l'interior d'un ram de boix i va ornamentat amb cintes de colors.

Acompanyament musical: 11 músics formant el conjunt instrumental d'una cobla amb flabiol, tamborí, fiscorn, tenora, guitarró, contrabaix, trompeta i trombó.

Els músics es disposen en un entarimat aixecat al costat de l'entarimat baix de la Presidència.

Coreografia: Disposició inicial de semicercle, ballant totes les parelles al mateix temps, i no es realitza el relleu de càrrecs al llarg del ball.

Punts de dansa: caminar, punt pla, saltar.

Passeig d'entrada amb música i s'efectua la figura dels ponts; ball en disposició de cercle.

Passeig de sortida amb música, igual que el d'entrada. Un cop abats els ponts, les parelles s'acomoden saltant, ells movent el barret i elles movent el ram.

Cada part del ball es repeteix tres vegades. Abans del darrer passeig, tres dels balladors exhorten el públic a prendre part de la festa amb les següents paraules:

'Habitants de la fidelíssima vila de Santa Maria de Manlleu: el que avui no celebri la Festa de sant Antoni pagarà un bot de vi d'Alella; dic a la una!'

La segona intervenció acaba amb "Dic a les dues!". I la tercera amb "Dic a les tres".

Finalment, a l'obra *Tradicionari: enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, Antoni Anguela, Roger Costa, Montserrat Garrich, Salvador Palomar, Roser Reixach i Joan Soler, ofereixen la següent:

"El ball del ciri i del boix" de Manlleu

Nombroses poblacions catalanes celebren festa major d'hivern el mes de gener, al llarg de la setmana que es coneix com la dels tres sants barbuts, i en especial de sant Antoni Abat. És un dels moments balladors del calendari. A Manlleu, amb aquest motiu, el migdia del diumenge més proper a la diada es fa el ball del ciri i del boix a la plaça Fra Bernadí, on hi ha l'edifici de l'ajuntament. Abans se segueix una cercavila pels carrers amb l'acompanyament d'una banda i encapçalada per l'estendard del gremi dels Tonis, portat pels abanderats, i seguit per la imatge del sant en un baiard i per un grup nombrós de genets a cavall. Un cop la cercavila arriba a la plaça es fa un breu aperitiu i es dona pas a la dansa. L'acte és presidit pels components de la

directiva del gremi, que amb l'estendard i la imatge es posen dalt de l'empostissat al costat dels músics de la cobla. Els portadors del sant i de la bandera llueixen gambeto de color fosc i, com la resta dels Tonis, porten un barret d'estil tirolès.

A diferència d'altres balls del ciri, a Manlleu exhibeixen un ram de boix a l'interior del qual hi ha el ciri guarnit amb cintes de colors, que és portat per les dones a la mà dreta. A més d'aquesta característica especial, en aquesta localitat s'ha perdut la renovació de càrrecs que s'escenifica en altres indrets.

Obren el ball dos grups d'infants; en primer lloc ho fa el grup d'infants de tres a cinc anys, que és seguit per una segona colla formada per balladors i balladores a partir d'aquesta edat. Tots van vestits de carrer, endiumenjats amb roba d'abric, elles amb un ram de boix a la mà i ells cofats amb barret. Després de les parelles més joves ballen sis parelles vestides de manera uniforme, els homes amb pantalons foscos, gambeto i barret, i les dones amb brusa blanca i faldilla i davantal foscos i llargs. Les sis parelles, caminants, fan un passeig d'entrada amb música seguit de la figura coreogràfica dels ponts. Després del passeig i amb els balladors disposats en cercle, es dona pas a les diverses parts de la dansa, cadascuna de les quals es repeteix tres vegades. La figura coreogràfica per excel·lència és l'estrella que formen balladors i balladores a partir d'una disposició en rotllana de parelles encarades. Anant endins i enfora, fan que vagi girant en l'espai mentre gira també interiorment. Abans de l'últim passeig, un dels balladors, home o dona, exhorta el públic reunit a la plaça a afegir-se a la festa amb les paraules següents:

"Habitants de la fidelíssima vila de santa Maria de Manlleu: el que avui no celebri la festa de Sant Antoni pagarà un bot de vi d'Alella; dic a la una!"

A aquesta primera intervenció, en segueixen dues més que acaben, respectivament, amb les fórmules: "Dic a les dues!" i "Dic a les tres!". Acaben el ball amb un passeig de sortida saltant, mentre s'acomiaden movent els barrets i els rams de boix" (Anguela, 2006: 156-157).

De tots aquests textos es pot concloure que, tot i mantenir els aspectes principals, el ball del ciri manlleuenc ha viscut una evolució i, especialment, una simplificació.

Coreografies

A partir de la simulació que es va dur a terme el 12 de març de 2016 i segons la transcripció feta per Montserrat Garrich, les dues coreografies que es recorden, amb els mateixos galops d'entrada i sortida, són les següents:

Música:

Segons transcripció d'A. Jové

Entrada i sortida: Galop

Ball: El ball del ciri de Manlleu. Partitura de referència segons transcripció d'Anna Boch

Balladors:

6 parelles mixtes, amb home a l'esquerra i la dona a la dreta de la parella.

Grau de dificultat:

6

Frases musicals:

A = 16 compassos

B = 16 compassos

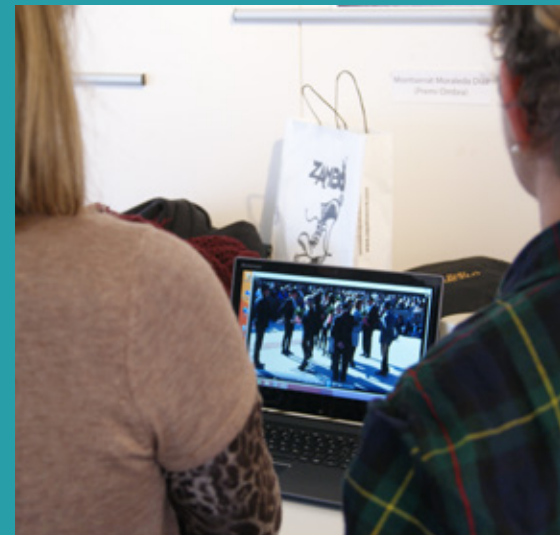
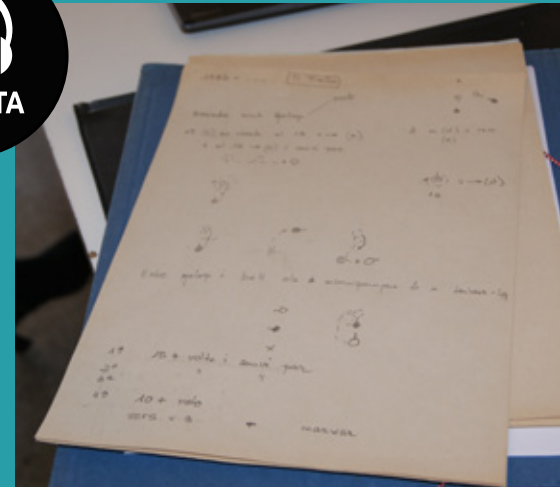
C = 10 compassos

Punts de dansa:

cam. = caminar

salt. = saltar

p.pla = punt pla

Estructura:

A	
A	Galop
B	
B	Ball, repetit tot 3
B	vegades
C	
B	
B	Ball
B	
	Sortida

Abreviatures:

• = home	o = dona
(d) = dreta	(e) = esquerre
p. = peu	m. = mà
v. = volta	→ = direcció cap a
comp. = compàs	gr. = gràfic
ppjj. = peus junts	par = parella

Proclama:**Banderer**

Habitants de la vila de
Manlleu
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant
Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a la una!

Primer cordonista

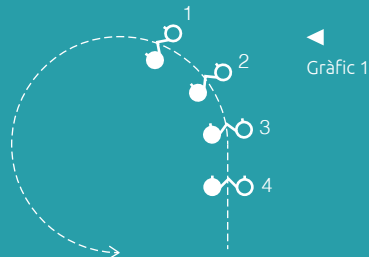
Habitants de la vila de
Manlleu
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant
Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a les dues!

Segon cordonista

Habitants de la vila de
Manlleu
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant
Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a les tres!

VERSIÓ CONCÈNTRICA**Galop d'entrada****A1
(1-16)
p.p.salt.**

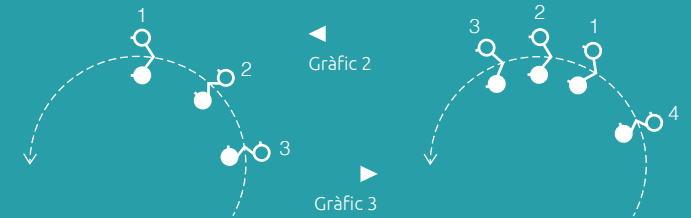
Una parella darrere l'altra, col·locats en una filera, entren a pas de galop. Es comença amb el p(d) ocupant l'espai de dansa. Les parelles van agafades de la m(d) de l'home i m(e) de la dona. Les dones porten el ram amb el ciri a la m(d). Els homes la mà esquerra col·locada darrere l'esquena. gr.1.

Gràfic 1

**A2
(1-16)
salt.**

L'home i la dona de la parella núm. 1 s'aturen marcant el pas, i aixequen els braços (gr. 2) formant un pont pel qual passaran la resta de les parelles i s'hi afegiran. gr. 3.

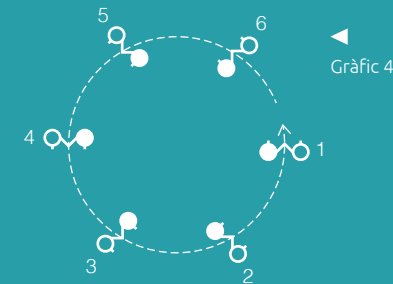

Gràfic 2

Gràfic 3

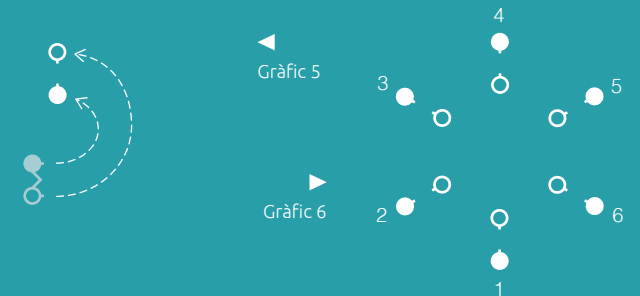
**A2
(1-16)
salt.**

A la sortida del pont es continua el galop. Les parelles van tancant una rotllana per quedar segons indica el gr. 4.

Gràfic 4

Al final del galop, la parella fa mitja volta per canviar de posició, i la dona queda a l'interior de la rotllana, segons indica el gr. 5 per quedar encarats com mostra el gr. 6.

Gràfic 5

Gràfic 6

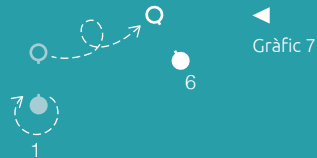
Ball

**B1
(1-15)
p.pla**

En la posició que indica el gr. 6, fan p.pla començant tots amb p(d).

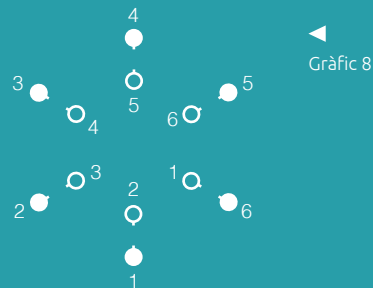
(16)
cam.

Al compàs 16, les dones caminaran començant amb el p(e) fan 1 volta →(e) desplaçant-se cap a l'home situat a la seva (e), segons indica el gr. 7, mentre els homes fan una volta →(d), segons indica el gr. 7.

**A2
(1-16)
salt.**

Al final del compàs 16, els balladors i les balladores queden aparellats segons indica el gr. 8: •1 amb **o2**, •2 amb **o3**, •3 amb **o4**, •4 amb **o5**, •5 amb **o6** i •6 amb **o1**.

B2

Ídem B1 per quedar al comp. 16 situades al davant de la par. de la seva (e).

B3

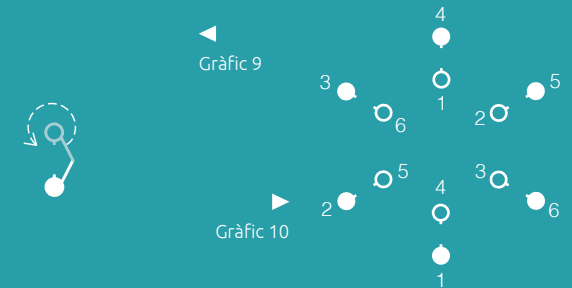
Ídem B1 per quedar al comp. 16 situades al davant de la par. de la seva (e).

**C1
(1-9)
p.pla**

Ídem B1

10) cam.

Al comp. 10, cada home amb m(d) agafa la m(e) de la dona i li fa 1 volta →(e) segons indica el gr. 9, per quedar amb ppjj. La posició de les diferents parelles es mostra en el gr. 10.

Proclama del banderer

Ball

B4

Ídem B1

B5

Ídem B2

B6

Ídem B3

C2

Ídem C1

Proclama del 1r cordonista

Ball

B7

Ídem B1

B8

Ídem B2

B9

Ídem B3

C3

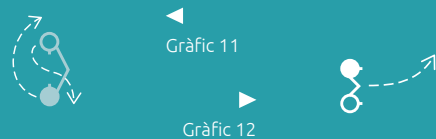
Ídem C1

Proclama del 2n cordonista**Ball**

B10 Ídem B1
B11 Ídem B2
B12 Ídem B3

Cada home amb m(d) agafa la m(e) de la dona i amb els braços enlairats.

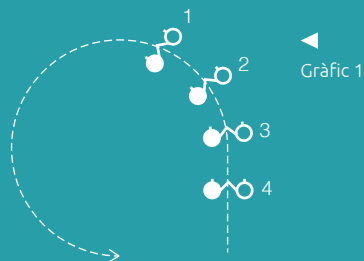
L'home fa $\frac{1}{4}$ v. $\rightarrow$ (e) caminant $\rightarrow$ (e) i acompanya la dona a fer $\frac{1}{4}$ v. $\rightarrow$ (d) passant per sota els braços per quedar segons indica el gr. 11. L'home queda situat a l'interior de la rotllana segons indica el gr. 12.

Sortida

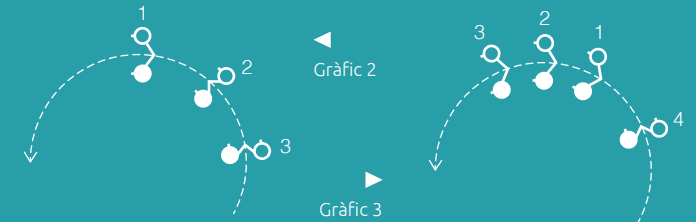
A1
A2 En filera de parelles, agafats com A1 surten a pas de galop.

VERSIÓ ESTRELLA**Galop d'entrada**

A1
(1-16)
salt. Una parella darrere l'altra, col·locats en una filera, entren a pas de galop. Es comença amb el peu dret p(d) ocupant l'espai de dansa. Les parelles van agafades de la m(d) de l'home i m(e) de la dona. Les dones porten el ram amb el ciri a la m(d). Els homes la mà esquerra col·locada darrere l'esquena. gr. 1.

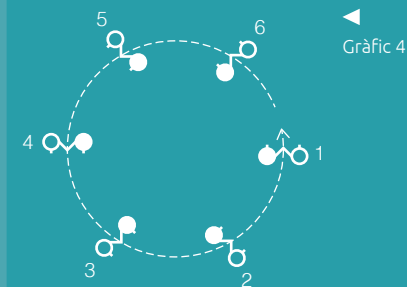

L'home i la dona de la parella núm. 1 s'aturen marcant el pas, i aixequen els braços (gr. 2) formant un pont pel qual passaran la resta de les parelles i s'hi afegiran. gr. 3.

A2
(1-16)
salt.

A la sortida del pont es continua el galop. Les parelles van tancant una rotllana per quedar segons indica el gr. 4.

Al final del galop, els homes fan $\frac{3}{4}$ de v. a les dones acompanyant-les al costat segons indica el gr. 5 per quedar encarats segons indica el gr. 6.

Ball	
B1 (1-3) p.pla	En la posició que indica el gr. 6, fan punt pla començant tots amb p(d) per fer el moviment següent: • retrocedir→(d) i →interior de la rotllana, segons indica el gr. 7 • avançar→(d) i →exterior de la rotllana, segons indica el gr. 8
	
(4-6) p.pla	Per continuar fent el moviment següent: • retrocedir→(e) i →exterior de la rotllana • avançar→(e) i →interior de la rotllana
(7-9)	Ídem comp. (1-3)
(10-12)	Ídem comp. (4-6)
(13-15)	Ídem comp. (1-2)
(16) cam.	Tothom fa 1v. →(e), segons indica el gr.9.

B2	Ídem B1
B3	Ídem B1
C1 (1-9)	Ídem comp. 1-9 de B1
(10) cam.	Al comp. 10, cada home amb m(d) agafa la m(e) de la dona i li fa una volta →(e) segons indica el gr. 10, per quedar amb ppjj.

Parlament del banderer**Ball**

B4	Ídem B1
B5	Ídem B2
B6	Ídem B3
C2	Ídem C1

Parlament del 1r cordonista**Ball**

B7	Ídem B1
B8	Ídem B2
B9	Ídem B3
C3	Ídem C1

Parlament del 2n cordonista**Ball**

B10	Ídem B1
B11	Ídem B2
B12	Ídem B3

Cada home amb m(d) agafa la m(e) de la dona i amb els braços enlairats

L'home fa 1v. →(d) segons indica el gr. 11, per quedar en ppjj. En rotllana de parelles amb els homes a l'interior i les dones a l'exterior, segons indica el gr. 12.

Gràfic 11
Gràfic 12

Sortida

A1 A2	En filera de parelles, agafats com A1 surten a pas de galop.
------------------------	--

Els elements**La indumentària**

La indumentària exclusiva dels balladors del ball del ciri és un aspecte important a comentar, precisament perquè es va eliminar ja a finals del segle XIX. Des d'aleshores, els dansaires, fora d'edicions molt concretes, sempre han ballat vestits de diumenge, amb els millors vestits, tant els homes com les dones.

Domènec Torrent explicava que les dones duïen "la airosa capucha catalana, blanca" i els homes anaven "con sombrero de copa y gambeto" (Torrent, 1893: 188). Aquesta indumentària, d'acord amb la roba utilitzada en els diferents balls del ciri, era vestit elegant, de festa (Alonso, 2004: 83). Per exemple, el gambeto utilitzat pels balladors masculins, segons el *Diccionari català-valencià-balear* d'A. M. Alcover i F. de B. Moll, és un "capot llarg fins a mitjan cama, sense valona i amb mànegues útils o simulades, que duïen els homes en l'hivern els dies de festa" (Alcover, 1968: 162-163). Malgrat tot, no era peça d'abric, sinó de lluïment, segons Joan Amades: "[...] de categoria i obligada en les cerimònies" i que "no s'hauria entès una autoritat sense gambeto" així com que era una peça que "es portava poques vegades a la vida i era curiosament guardada, generalment duraven dues, tres o més generacions" (Amades, 1939: 36). De forma semblant, o per reforçar la simbologia, es duia un barret de copa.

La caputxa blanca femenina estava, igualment, en la línia de remarcar el moment especial que suposava el ball del ciri. Utilitzada, en primer moment, com a peça d'abric, aviat va esdevenir un element que les dones duïen en casos cerimoniosos com l'assistència a actes religiosos. Amades deïa que solien haver-hi dos colors, el blanc i el negre, tenint en compte l'edat de les portadores: " [...] les joves la duïen blanca, i les d'edat, negra" (Amades, 1939: 43).

Aquesta indumentària, però, s'anava abandonant a finals del segle XIX. L'esmentat Domènec Torrent ho indicava el 1893 quan, després de descriure el vestuari tradicional dels dansaires, afegia les paraules següents: "[...] si bien que de algunos años á esta parte los hombres han tenido el mal gusto de suprimir estas prendas del traje, quitando así algo de lo que caracterizaba el baile" (Torrent, 1893: 189).

A finals d'aquesta dècada continuava aquesta "deficiència". El periòdic *El Ter* feia la crònica de la ballada de l'any 1898 i en destacava que s'havia mantingut la tradició que dues de les parelles fossin casades i les altres dues solteres, però destacava que continuava la desatenció en la indumentària masculina: "[...] los hombres no la obedecieron en cuanto á la indumentaria, pues no bailaron con sombrero de copa y gambeto, conforme está prevenido²⁹". Aquest aspecte va seguir igual

²⁹ *El Ter*, n. 4, 29 de gener de 1898, p. 3

l'any següent tot i els avisos de la pèrdua de tradició que suposava no utilitzar el vestuari considerat adequat.

L'any 1899, nos s'havia corregit la "deficiència", com descrivia l'esmentada publicació: "[...] El año pasado nos lamentábamos de la deficiencia ó descuido por parte de los bailadores en las Prendas de vestir, que son una nota característica de los bailes nombrados, y sin embargo en el presente han pecado de la misma incorrección; el Gremio debería evitar á toda costa tal desafuero, que dará al traste con las inocentes danzas..."³⁰.

Com a fet destacable, segons paraules de Francesc d'A. Pujol, en aquesta època els balladors pagaven les sabates a les seves parelles i aportaven el ram de boix amb el qual es guarnia el ciri³¹.

La preocupació que suposava el fet de no recuperar la forma de vestir tradicional ja va ser apuntada per Joan Puntí Collell, que signava amb el pseudònim Assumpteta Vilardell, l'any 1930. Poques setmanes després de la recuperació del ball, després d'alguns anys de no dansar-se, la indumentària de carrer que s'havia utilitzat suggeria la reclamació que feia Puntí: "[...] No us sembla que fóra tot una altra cosa aquella dansa antiga amb aquests vestits d'època? No trobeu que tindria doblat interès aquesta festa típica? ¿No us feia un contrast esgarrinxador l'aire i el punteig de la dansa d'enguany, que ens recorda costums antics, amb les exigències del vestuari de moda? En la fotografia que duia el MANLLEU en les Pàgines manlleuenques, com hi hauria lluit i ressaltat la indumentària típica de la parella davant el fons dels espectadors vestits a la moderna"³².

Aquesta reivindicació, en part, va ser recollida per la junta dels Tonis de la festa de l'any següent. Aleshores, la crònica periodística destacava el ball del ciri: "[...] molt aplaudit, pel fet de ballar-se amb trajes d'època pretèrita..."³³.

A l'edició de 1932, l'expectativa semblava haver augmentat: "[...] Es diu que es dansarà el Ball del Ciri amb l'habillament típic o sigui com s'acostumava en el seu origen"³⁴. I així va ser: "[...] Cal esmentar favorablement als que curaren de l'organització, l'abillament adequat. Així veiérem uns bells vestits d'època indefinible, però que ens varen fer pensar amb els temps de Serrallonga. Lloem el bon gust en presentar el típic ball del Ciri"³⁵.

El llarg parèntesi que va seguir a la Guerra Civil va impedir la continuació d'aquesta recuperació de la indumentària original. La represa de 1953, va suposar el retorn a l'ús del vestit de carrer. L'any 1958, Josep M. Gasol ja ho apuntava: "[...] ara, elles solen cobrir-se amb mantellina blanca, i els homes amb un capell rodó i ample també, potser no gaire ortodoxa des del punt de vista tradicional" (Gasol, 1958). En les dècades

que van continuar, només ocasionalment es va retornar a un vestit que fos record del model inicial.

L'any 1983, Josep M. Casacuberta, a més de suggerir que el ball fos dansat per la junta formada pel banderer i cordonistes adults, insistia en el tema: "[...] els vestits que algú deia són els apropiats a la societat que estem vivint. Proposaria de bell nou que els balladors i balladores poguessin tornar a lluir els vestits d'època que va fer famosa la nostra dansa arreu, els homes o pabordes el vestit negre, gambeto i barret rodó i elles, les pabordesses, robes de seda o fai negre i mantellina blanca i el ciri i el boix separats, no junts com es fa fins ara. Podria ser que demanés molt i algú digué, 'mira tu, aquest, només fa que criticar, que ens vingui a ajudar, que hi col·labori'. Doncs senyors estic disposat a col·laborar i ajudar-vos en el que faci falta, però com estudiós del tema, m'agradaria veure acomplert el somni o la fita que ens vàrem proposar en aquell congrés, recuperar des dels seus orígens, les nostres festes tradicionals, les nostres danses..."³⁶.

La reacció dels Tonis davant aquest article, una vegada més, va tenir conseqüències. Així, a la festa següent, la crònica esmenta: "[...] El ball del ciri, enguany es va veure guarnit també amb l'actuació d'una colla de nois i noies, amb els trajes típics del ball del ciri i del boix, estrenats durant la darrera celebració del Congrés dels Focs de Sant Joan"³⁷. Aquesta novetat, duta a terme l'any 1983, sembla concordar amb les paraules de Marta Grané quan recordava haver ballat amb vestits "com de catalans". Aleshores, un grup d'adolescents que intervenia en les representacions dels Pastorets del Teatre Centre, on ja dansaven, va utilitzar roba de la mateixa entitat: "les noies duïen unes faldilles de ratlles, un davantal i una caputxa blanca, i els nois anaven amb un vestit de pana, com uns bombatxos, i una barretina". Grané afirma haver ballat dos o tres anys, però altra gent va continuar. Igualment esmenta que després de dues o tres edicions, es van fer uns vestits nous per a les noies "amb faldilles negres".

Deu anys després d'aquest cas episòdic, un grup de joves va emprendre novament l'objectiu de recuperar la indumentària tradicional. Durant deu anys, de 1995 a 2004, sis parelles de nois i noies va participar en el ball del ciri i, progressivament, es van dotar amb peces de vestir aproximades a les originals. L'any 2000, Immaculada Tubau, promotora d'aquesta iniciativa, escrivia a la revista *El Ter* la intenció de recuperar l'essència, tant en la forma de dansar com en la de vestir: "[...]. És amb aquest pensar, que ja fa 6 anys, una colla de joves de Manlleu, intentem que la seva execució sigui ben lluida"³⁸.

Durant les primeres edicions, diu Tubau, aquest grup va recuperar els vestits dels adolescents de mitjan dècada de 1980 que eren conservats al Teatre Centre. La recerca de fons documentals, com el

30

El Ter, n. 30, 28 de gener de 1899, p. 3

31

Pujol, Francesc, d'A. "Manlleu ha restaurado su típico "Ball del Ciri"", *El Correo Catalán*, 22 de gener de 1953

32

"Vilardell, Assumpteta [pseudònim de Joan Puntí i Collell]. "Del ball del ciri", *Manlleu*, n. 31, 15 de març de 1930, Pàgines manlleuenques suplement n. 3, p. 1

33

Manlleu, n. 55, 31 de gener de 1931, p. 12

34

Manlleu, n. 79, 2 de gener de 1932, p. 6

35

Manlleu, n. 82, 23 de gener de 1932, p. 5

36

Casacuberta, Josep. M. "Els Tonis i el Ball del Ciri i del Boix", *Manlleu-publicació*, n.229, 21 de gener de 1983, p. 4

37

"Festes dels Tonis 1984", *Manlleu-publicació*, n. 279, 27 de gener de 1984, p. 12

38

Tubau, Immaculada. "Entorn del Ball del Ciri", *El Ter*, n. 47, febrer de 2000, p. 5

Costumari Català de Joan Amades, va despertar l'interès per tornar el ball als orígens, almenys en l'estètica, que deia que els homes vestien gambeto i duïen barrets, i les dones amb faldilles i davantals negres. D'aquest estudi, va sorgir una nova proposta a la junta dels Tonis: dotar progressivament el grup de vestits aproximats als antics. Les primeres peces van ser les capes, que fins aleshores s'havien de llogar, i que servirien per a la festa. Es van fer capes i no gambeto per facilitar l'ús per a homes de diferent talla. Les capes van prendre de model les que s'utilitzaven a la dansa alpinsina d'Alpens i van ser elaborades per una modista, de nom Valls de Torelló –habituada a fer disfresses de Carnaval-, i també va fer les faixes de color lila. Progressivament, es va anar ampliant aquest vestuari masculí com també el femení. Una modista de Manlleu va fer unes faldilles amb franges liles, per concordar amb les faixes i barretines dels nois. I les darreres incorporacions van ser els mocadors i la mantellina.

Aquesta indumentària es va abandonar quan es va desfer aquest grup de joves, l'any 2004, i es va recuperar la dansa per part dels banderers i cordonistes, sortints i entrants. Porten vestits de carrer, mudats, d'acord amb la moda vigent en matèria de roba i esdevé una característica pròpia del ball del ciri manlleuenc i una prova més de la seva capacitat d'adaptació.

Els objectes: rams, ciri, boix...

Les descripcions anteriorment recollides fan constar diferents elements o objectes que formen part del ball del ciri. En aquest aspecte, igualment com en la forma de dansar-lo, hi ha diferències interessants a destacar que també constaten una certa transformació.

Domènec Torrent esmentava que, a la primera part del ball, les dones duïen un ram de flors artificial; a la segona, sense distingir si eren homes o dones, portaven un ram de boix amb un ciri encès. Francesc Pujol i Joan Amades remarcaven que, a més del ciri, les balladores duïen un ram de boix. Amades, al *Costumari català*, en canvi, establia que les balladores duïen un ciri "enflocat amb cintes virolades i de diversos colors" a una mà i "un gran ram de boix" a l'altra.

Per contra, el 1958 Gasol distingia, de nou, entre dones solteres i casades i afirmava: "[...] les dones que prenen part en la dansa duen aquest atributs en llurs mans: les casades, un ciri encès; les fadrines, un ram de boix". Actualment, i en les darreres dècades, les sis balladores porten un ram de boix amb un ciri apagat al mig i ornamentat amb cintes de colors.

Malgrat la distinció clara, en les diferents èpoques, respecte a quines balladores duïen cadascun dels objectes, sembla clar i establert, en tots

els casos, els elements següents: el ram, el boix i el ciri.

El ciri, segons Domènec Torrent, era encès. Aquest objecte i aquesta condició, en paraules de Joan Soler (Soler, 1998: 100) té una significació especial: "presència espiritual" així com "la llum s'identifica amb l'esperit". Per la seva banda, Francisco J. Flores, afirma el següent: "El foc de l'espelma [o ciri] representa la purificació i fins i tot la vida mateix" (Flores, 2000: 290).

En el cas, com esmenten Amades i M Gasol, que els ciris utilitzats en el ball fossin col·locats a l'altar dels Sants Màrtirs, que hi havia a l'església parroquial de Santa Maria de Manlleu fins al 1936, l'esmentat Soler fa una afirmació del sentit que prenia el gest: "Encendre un ciri a un sant, una Mare de Déu o un Sant Crist té caràcter d'exvot i valor de pregària per assolir una gràcia o en agraïment" (Soler, 1998: 110).

El segon element característic de la dansa manlleuenc és el boix. La seva presència, en els primers anys dels quals es té coneixement, fins i tot donava nom a la segona part del ball. El boix comú (*Buxus sempervirens*), segons l'obra *Flora: manual dels Països Catalans*, és: "un arbust o arbret monoic, dens; branquillons joves sovint pubescents; fulles oposades, ordinàriament emarginades de l'àpex; flor femenina voltada de bractèoles, ovades, agudes, les masculines amb 4 estams; càpsula ovoide" (Bolòs, 2005: 517). El *Diccionari català-valencià-balear*, en canvi, es descriu de la forma següent:

"Arbust de la família de les buxàcies. És molt ramós, de llenya groga i escorça grisenc, de fulla oval-oblonga i sempre verda, i de flors petites i verdoses" (Alcover, 1964: 549). La *Gran Enciclopèdia Catalana* en destaca la qualitat ornamental: "Diverses varietats de boix, juntament amb d'altres espècies del gènere, són emprades com a ornamentals, per llur fullatge compacte, que admet d'ésser retallat per a donar-li formes geomètriques, molt utilitzades per a fer parterres dibuixats. Fou una planta fonamental en les grans realitzacions de jardineria del s. XVIII, d'estil regular o francès" (Gran, 1986: 169). Per extensió a aquest aspecte decoratiu, pel caràcter perenne i l'abundor, havia estat emprat per les classes socials populars com a element per embellir i dotar de color els més diversos espais i actes que calia dotar de guarniment elegant. Els mateixos Tonis de Manlleu, en les primeres dècades del segle XX i la postguerra, omplien de boix els carruatges utilitzats per desfilar al passant dels Tres Tombs. D'aquestes qualitats, la perdurabilitat, la bellesa del manteniment del color i la facilitat per trobar-lo a l'entorn natural immediat, devien convertir el ram de boix en un element prou digne com per adoptar-lo per acompanyar el ciri del ball. Actualment, la plaga de la papallona del boix (*Cydalima perspectalis*) dificulta la localització d'aquest element vegetal, antany prou abundant.

El ram, caigut en desús des de fa dècades, també havia estat un objecte important. Domènec Torrent l'assignava a la primera part de la dansa protagonitzada per parelles casades i que era portat a la mà per les balladores. L'autor diu, concretament, que es tractava d'un "ramo de flores artificiales". És de suposar que, en aquella època, el material amb el qual devia estar fet aquest ram devia ser roba. La resta de descripcions no esmenten la presència del ram, però és clarament identificable en imatges de la dècada de 1950.

Tant el ram com el boix semblen tenir una funció simplement decorativa, però associada a l'època de l'any en què tenia lloc la ballada. L'artificiositat del ram que esmenta Torrent, i el mateix boix, semblen una forma d'ornamentar pròpia del moment hivernal.

La música

La música pròpia del ball del ciri manlleuenc sol ser interpretada per una cobla. La partitura utilitzada és una transcripció del mestre Jaume Pons, feta l'any 1986 a partir de l'arranjament que va fer el mestre Joan Martínez el 1943. Segurament aquesta adaptació es va fer amb motiu de la participació de l'anomenada secció femenina del *Frente de Juventudes al Concurso Nacional de Coros y Danzas* celebrat a Barcelona amb la presentació del ball del ciri i del contrapàs manlleuenc³⁹.

A part d'aquesta, amb la partitura corresponent als diferents instruments de la cobla (flabiol, tible, tenora, trompeta, fiscorn, trombó i baix), n'hi ha d'altres de recollides en diferents moments de la segona meitat del segle XX per musicòlegs i etnògrafs: Joan Tomàs i Parés (1896-1967)⁴⁰, Joan Bial i Serra (1888-1970)⁴¹, Joan Comas i Vicens (1909-1977)⁴², dipositades als respectius arxius del Centre de documentació de la Direcció General de Cultura Popular, i d'Ignasi Viñolas i Roig (1908-1986)⁴³.

Totes presenten variacions respecte a la interpretació actual, però la més semblant és la de Joan Comas, datada del 31 de gener de 1954.

Partitura 1: Joan Bial (1888-1970). Fons Joan Bial Serra. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Centre de Documentació de Cultura Popular

JOAN BIAL SERRA

Barcelona

BALL del CIRI

Origen Manlleu

39

Manlleu: boletín de la Delegación Local de Prensa y Propaganda, 1 d'abril de 1943, p. 19

40

Arxiu Joan Amades, caixa 16, sobre 221

41

"Arxiu Joan Bial Serra caps. núm. 120 sobre núm. 257

42

Arxiu Joan Comas caps. núm. 91 i en el sobre núm. 134

43

Arxiu Folkloric Ignasi Viñolas i Roig

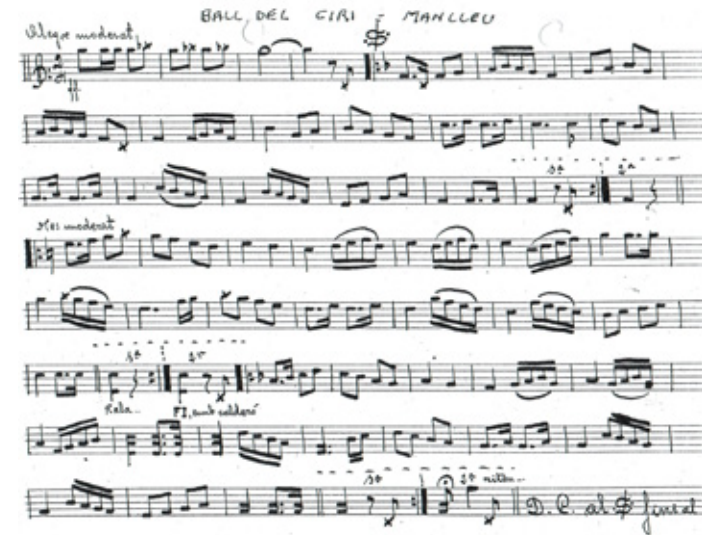
Partitura 2: Joan Tomàs (1896-1967). Fons Joan Amades. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Centre de Documentació de Cultura Popular

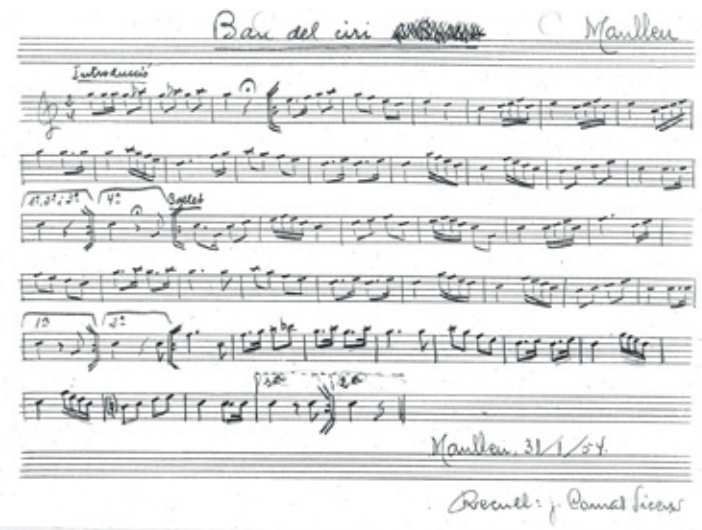
Partitura 3: Ignasi Viñolas i Roix (1908-1986). Arxiu Folkloric Ignasi Viñolas i Roig

Partitura 4: Joan Comas i Vicens (1909-1977). Fons Joan Comas. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Centre de Documentació de Cultura Popular.

Partitura 5: Joan Comas i Vicens (1909-1977). Fons Joan Comas. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Centre de Documentació de Cultura Popular.

Partitura 6: La melodia interpretada actualment és la següent, segons transcripció d'Anna Bosch, feta especialment per a aquest estudi:

Ball del ciri

Manlleu

Transcripció:
Anna M. Bosch Burgaya

Introducció

♩ = 75

♩ = 95

9

15

22

28

35 **Ballet**

42

49

Fi

2

56

62

Vers i al

Totals 3 vegades i la 4a fins al Fi.

VERS

- 1a - Banderer: Habitants de la vila de Manlleu,
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a la una.
- 2a - Cordonista: Habitants de la vila de Manlleu,
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a les dues.
- 3a - Cordonista: Habitants de la vila de Manlleu,
qui de burro en amunt
no celebri la festa de Sant Antoni
pagarà un bot de vi d'Alella.
Dic a les tres.

La proclama

Una característica pròpia del ball del ciri de Manlleu és la proclama que fan els balladors, en concret el banderer i els cordonistes entrants, per aquest ordre, al final de cada part de la dansa.

Domènec Torrent recollia la fórmula següent, que es devia utilitzar a finals del segle XIX: "Habitants de la Fidelíssima vila de Manlleu. Lo qui avuy no celebri la festa de sant Antoni, pagarà un bot de vi d'Alella; Dich, á la una..."

(i la situa en la primera part del ball, o sigui, la que anomena pròpiament “del Ciri” Torrent, 1893: 188).

Joan Amades, en la primera edició del Costumari català, l'any 1950, feia constar la proclama següent i que associava amb el suposat traspàs de càrrecs propi del ball del ciri: “Veïns de la fidelíssima vila de Santa Maria de Manlleu: avui és la festa de Sant Antoni Abat i el qui no la celebrarà pagarà un bot de vi a honor del sant i a profit de la confraria. Han estat elegits pabordes per a l'any vinent els confreres... I deia el nom dels escollits, l'anunci dels quals sempre era rebut amb mostres de satisfacció i aplaudiments” (Amades, 2001a: 488).

Josep M. Gasol, el 1958, anota la forma següent: “Companys de la Vila de Manlleu: qui no celebri Sant Antoni, pagarà un bót de vi d'Alella: I dic a la una...” (Gasol, 1958: 59).

És molt possible que cadascuna d'aquestes formes sigui inexacta o que remeti a un moment concret de la història del ball del ciri. Per exemple, quan Domènec Torrent transcrivía que va adreçada als “Habitants de la fidelíssima vila de Manlleu...”, ho feia tot incorporant el títol honorífic atorgat per Felip V, mitjançant decret de 16 d'abril de 1715 per considerar que la població manlleuena va estar al seu favor durant la Guerra de Successió (Gaja, 1976: 139). Aquest títol, en determinats períodes polítics, ha estat defenestrat o se n'ha fet bandera. Durant el segle XIX, per exemple, era utilitzat en els documents oficials així com en els períodes de dictadura militar; en canvi, durant la II República i l'actual període democràtic no és utilitzat ni recordat.

La fórmula que s'utilitza, a la pràctica, des de fa dècades diu: “Habitants de la vila de Manlleu, qui de burro en amunt no celebri la festa de Sant Antoni pagarà un bot de vi d'Alella. Dic a la una...”.

No es pot determinar en quin moment es va adoptar aquest model que, respecte als anteriors, té l'afegit d'adreçar-se a “qui de burro en amunt” no celebri la festa. Els Tonis de més edat l'associen al ball el ciri des del seu record inicial. De tota manera, cal esmentar que en els seus primers anys, a la dècada de 1930, a la junta infantil se la coneixia com “la bandera dels burros”, ja que banderer i cordonistes anaven damunt d'aquests animals. Seria, per tant, una forma de dir que “a partir dels petits fins als grans” tothom havia de festejar Sant Antoni.

Un aspecte que cal destacar pel seu manteniment immutable a la proclama és la referència al “bot de vi d'Alella”. Aquest suposat pagament que hauria de fer qui no celebrés la festa de Sant Antoni és, potser, una reminiscència de la participació dels taverners, juntament, amb els traginers, en el col·lectiu inicial que celebrava la diada del seu sant patró. No deixa, però, de ser interessant que s'esmenti un vi en exclusiva, el d'Alella, i no un “bot de vi” en forma genèrica. La fama d'aquest vi, però, és prou antiga i consolidada, ja des del temps dels romans i, especialment a l'edat mitjana,

amb gran impuls al segle XVIII a partir de la seva distribució per les terres colonials que partia del port barceloní (Denominacions, 2005: 54).

Cordonista dient la tercera proclama. Fons Joan Arimany

Galop d'entrada i de sortida

Les parelles de dansaires entren i surten de l'espai de ball al ritme de l'anomenat “galop” que interpreta la cobla. La melodia és del pasdoble “A la festa” que el músic Joan Vilà Ayats (1886-1981) va compondre el 1918. El ritme airós de la música permet una entrada alegre dels balladors, acompanyada amb repic de mans pel públic assistent. Les parelles s'agafen de la mà, l'esquerra de la dona i la dreta de l'home i, a certa distància, l'una darrere de l'altra, fan unes voltes al recinte. En un moment determinat la primera parella alça els braços tot fent un pont, i la resta de parelles passen per sota i es van col·locant en la mateixa posició que la primera, fins que totes les parelles han passat. Després de seguir les voltes, i coincidint amb la finalització de la interpretació musical, les parelles es disposen en un petit cercle preparats per iniciar el ball del ciri.

Un cop s'ha finalitzat el ball del ciri, les parelles es tornen a posar en la mateixa situació amb què han fet el galop d'entrada i repeteixen els moviments –amb ponts inclosos– seguint la mateixa melodia. A la darrera volta, just abans d'abandonar l'espai de ball, les dones mouen rítmicament el ram de boix i el ciri i els homes el barret, estirant i arrossant el braç diverses vegades. Igualment com en l'entrada, el públic els acompanya tot picant de mans i amb expressions verbals d'alegria per la bona execució de la dansa.

La cançó

Des de mitjan segle XX, que se'n tingui constància, la tonada pròpia del ball té una lletra de caràcter popular. La versió recollida per Joaquim Maideu (1994: 423-424) conté el text següent:

- *Vòs que et compri un vestidet?*
No, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no,
que de vestidet ja en tinc jo.
Quina mare tinc!
que no sap entendre el mal, el mal que tinc;
quina mare tinc:
que no sap entendre el mal, el mal que tinc.
- *Vòs que et compri un mocador?*
No, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no,
que de mocador ja en tinc jo.
Quina mare tinc!
que no sap entendre el mal, el mal que tinc;
quina mare tinc:
que no sap entendre el mal, el mal que tinc.
- *Vòs que et compri un collaret?*
No, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no, no,
que de collaret ja en tinc jo.
Quina mare tinc!
que no sap entendre el mal, el mal que tinc;
quina mare tinc:
que no sap entendre el mal, el mal que tinc.
- *Vòs que et compri un fadrinet?*
Sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí,
que de fadrinet no en tinc, no.
Quina mare tinc!
Que ja sap entendre el mal, el mal que tinc,
quina mare tinc
que ja sap entendre el mal que tinc.

Aquesta cançó sembla, més aviat, l'adaptació d'una lletra popular. Joan Amades va recollir, de veu de Margarida Marginet, de la parròquia de Riu, del municipi de Montagut i Oix, a l'Alta Garrotxa, el 1919, la cançó *Ai, quina mare de tinc!*, que conté el mateix diàleg entre una mare i la seva filla que la transcrita per Maideu. Amades la situa entre les anomenades cançons de filadora interpretades per dones en fer labors rutinàries de la llar (Amades, 1951: 706). La melodia associada a aquesta cançó, però, no té res a veure amb la música pròpia del ball del ciri manlleuenc i probablement s'hi va associar a mitjan segle XX, sense que hi hagi referències concretes del fet.

Dic a les tres!

Pervivència i transformació del ball a Manlleu

La història documentada del ball del ciri manlleuenc arrenca el 1893 i arriba a l'actualitat. Aquests 125 anys es poden dividir en diferents períodes.

Fins a la dècada de 1920

El ball del ciri de Manlleu semblava haver entrat en decadència ja a finals del segle XIX, moment en què és documentat per primera vegada. Ho sembla confirmar el fet que els balladors masculins havien abandonat el vestuari tradicional. D'aquesta època prové la descripció més antiga, de Domènec Torrent i Garriga. El notari manlleuenc, en la seva obra *Manlleu: croquis para su historia*, relaciona el calendari festiu local de l'època i el 17 de gener situa el ball del ciri com una de les activitats promogudes pels traginers i taverners que tenien sant Antoni Abat com a patró gremial. De la seva narració se'n desprenen tres dades especialment interessants: que el ball era dividit en dues parts, definides com a balls diferents (el ball del ciri i el ball del boix), però amb una coreografia idèntica; i que cadascuna de les parts era ballada per dues parelles que, en el primer, havien de ser casades i, en el segon, havien de ser solteres. Igualment, és destacable que les balladores de la primera d'aquestes parelles duien un ram de flors artificials i que les balladores de la segona duien un ram de boix amb un ciri encès.

Altres referències documentals que han arribat es troben a la publicació *El Ter* que, entre 1898 i 1901, s'editava a Manlleu. La ballada es feia el dia de Sant Antoni Abat, el 17 de gener, a la tarda i, ocasionalment, en algun local a la vesprada.

L'any 1905 es va estrenar una obra teatral amb el nom de *La vigília de Sant Antoni*, escrita pel poeta local Joan B. Güell, amb música del mestre Joan Viladomat. Hi constava una descripció poètica del ball del ciri:

*"Veniu, noies que teniu delit
per poder ballar
i repuntejar
un ballet tan airós i tan divertit.
Un ram de boix a la mà*

*i aquell ciri encès que dintre hi haurà.
 Les casades han de ser primer
 de rompre a ballar
 i repuntejar
 un ballet tan airós i falaguer.
 Un ram de flors a la mà
 i lleugeres han de giravoltar.
 Jovenets, simpàtics i aixerits,
 poseu-vos a ballar
 i a repuntejar
 un ballet tan airós i tan divertit.
 Amb el gambeto posat
 i el barret de copa ben respatllet⁴⁴.*

44

Güell, Joan B. "La vigília de Sant Antoni", *Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila*, 15 de febrer de 1930, núm. 29, "Suplement pàgines manlleuencs", núm. 2, f.2

Malauradament, no hi ha cap exemplar d'aquesta representació teatral. Només la transcripció de dos fragments que van ser recollits en una publicació de 1930.

A finals de la segona meitat de la dècada de 1920, el ball del ciri devia desaparèixer (o es devia ballar amb intermitències) del programa d'activitats de les festes de Sant Antoni, com es dedueix d'afirmacions posteriors.

Primera imatge atribuïda al ball del ciri de Manlleu de la dècada de 1910. AMMA Fons l'Abans. Arxiu Josep Cirera Boix

La dècada de 1930

Durant la dècada de 1920 es va deixar de dansar el ball del ciri. No hi ha referències per constatar si aquest parèntesi fou seguit o amb

interrupcions episòdiques. Joan Amades i Francesc Pujol, l'any 1936, escriuen: "[...] ha estat restaurat el ball fa tres o quatre anys després d'una dotzena d'interrupció" (Pujol, 1936: 152)". Aquesta afirmació permetria suposar que devia ser un període continu. Les anotacions al diari *La Vanguardia* de 1926⁴⁵ i 1927⁴⁶ indicarien el contrari, que ocasionalment es va ballar, però sense quedar-ne assegurada la perdurabilitat.

45

La Vanguardia, n. 19.315, 14 de gener de 1926, p. 15

46

La Vanguardia, n. 19.632, 20 de gener de 1927, p. 17

Balladors a principis de la dècada de 1930. Fons Tonis de Manlleu

A finals d'aquella dècada devia estar ben present la preocupació per la desaparició del ball del ciri. Així, en el periòdic *Manlleu*, el 1929, hi consta un article signat per Z, pseudònim de Ramon Costa i Homs, amb el títol de *Ciri apagat*. En el text queda evident que, malgrat estar fresc en la memòria, el ball ja no es duia a terme:

"Quan parlàvem no fa pas molts anys de la diada de Sant Antoni, no podíem menys que recordar el típic rostre i l'esperit d'aquella festa: El Ball del ciri". Segueix dient que "aquesta dansa ho era tot pels *Tonis* de llavors. Semblava que més prompte s'esfondraria la festa que no la dansa popular que els nostres avis ja honoraven en la primera plana del ritual de llur festeig" per formular diverses preguntes: "Per què ara els *Tonis* l'han decapitada i l'hi han arrencat l'ànima? Menyspreu? Indigència? Por al ridícul?". I resolia amb una sentència: "Només hi veig una cosa: que ara mana l'hereu a casa de l'avi"⁴⁷.

Aquest avís tan explícit devia fer el seu efecte, ja que el 1930 al periòdic *Manlleu*, s'anunciava que hi hauria el "Grandiós Ball del Ciri"⁴⁸. Posteriorment, en la crònica publicada al mateix mitjà, hi apareixia la informació següent: "Atragué molta gent el Ball del ciri, que fou dansat

47

Z. "Ciri apagat". *Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila*. 19 de gener de 1929, núm. 1, p.6

48

Manlleu, n. 26, 4 de gener de 1930, p. 11

per escaients parelles, les quals han vingut demostrant que no s'ha de deixar perdre tan pretèrita costum⁴⁹". La decisió de recuperar el ball va correspondre als mateixos Tonis com establia el suplement 'Pàgines manlleuenques' del periòdic *Manlleu*: "La Junta actual dels Tonis ha posat la seva voluntat decisiva a no deixar de banda aquest caire tan popular de la festa que, a Manlleu, ve de temps immensament llunyans. Són d'aplaudir"⁵⁰. Com s'havia fet fins a la seva desaparició uns anys abans, es va seguir ballant el dia de Sant Antoni a la tarda, a la plaça Fra Bernadí.

La ballada, però, s'havia fet amb vestimenta de diumenge habitual de l'època. Per aquest motiu, passades unes setmanes, Joan Puntí Collell –sota el pseudònim *Assumpteta Vilardell*–, després de descriure la roba utilitzada en el segle XIX, reclamava: "No us sembla que fóra tot una altra cosa aquella dansa antiga amb aquests vestits d'època? No trobeu que tindria doblat interès aquesta festa típica?". I acabava dient que "[...] ara que els Tonis han represa tan encertadament la nostra dansa, les noies manlleuenques podrien complementar-ne la restauració confeccionant els vestits que calguin, segon els patrons donats; i oferint-los als Tonis perquè l'any vinent, si Déu vol, amb la bona voluntat de tots, el ball del ciri manlleuenc fos presentat amb la propietat que segurament aconseguí en l'època del seu esplendor. Apa, doncs!"⁵¹.

L'any següent el prec de Puntí havia fet cert efecte. Aquell any el ball va comptar amb dues novetats de les quals es feia ressò la premsa: "El tradicional Ball del ciri celebrat a la plaça Fra Bernadí, molt aplaudit, pel fet de ballar-se amb trajos d'època pretèrita i haver-hi afegit unes parelles de Tonis petits."⁵².

Balladors amb indumentària amb pretensió de ser tradicional. Fons Tonis de Manlleu / Fons Francesc Sala

Cal assenyalar que la vestimenta "d'època pretèrita" que assenyala el text no sembla que fossin aquell tipus de vestimenta que havia esmentat Torrent i Garriga com la pròpia del ball; més aviat es tractava del model de vestit que s'associaria, actualment, al de l'hereu i pubilla catalans: ells, amb barretina, armilla, pantalons curts amb mitja llarga; elles, amb mantellina o mocador recollint els cabells, manteleta a les espatlles, vestit amb faldilla fins a mitja cama i davantal de vestir. La premsa, l'any posterior, recollia aquest detall afirmant que "cal esmentar favorablement els que curaren de l'organització, l'abillament adequat. Així veïrem uns bells vestits d'època indefinible, però que ens varen fer pensar amb els temps de Serrallonga"⁵³.

Allò que era una novetat, però que esdevindria habitual en èpoques posteriors, és la participació de balladors infantils; fins aleshores sembla que sempre ho havien fet adults. Efectivament, la primera edició que va comptar amb infants ballant va ser la de 1931, i la següent va comptar amb cinc parelles els quals "[...] afegiren una nota de color en la ballada..." que van acompanyar a les tres parelles d'adults que també van dansar⁵⁴.

Cartell de les festes de 1931 on es destaca el ball del ciri. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

Balladors infantils i adults a la dècada de 1930. Fons Tonis de Manlleu / Fons Francesc Domènech Sala

49
Manlleu, portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. núm. 27, 18 de gener de 1930, p. 12

50
"El 'Ball del ciri'". Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 15 de febrer de 1930, núm. 29

51
Vilardell, Assumpteta. Del ball... Ibid. f. 1

52
Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 31 de gener de 1931, núm. 55, p. 12

53
Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 23 de gener de 1932, núm. 82, p. 5

54
Manlleu, n. 82, 23 de gener de 1932, p. 5

Esteve Corominas,
El Federal, primer
instructor conegut
del ball del ciri. Fons
Montserrat Güell

Durant aquesta època l'assessorament als balladors, o sigui, qui preparava i donava les instruccions de com s'havia de ballar era Esteve Corominas, conegut per *El federal*.

Armand Quintana, que va ser el primer banderer infantil, l'any 1931, explicava la seva experiència en el pregó que va llegir el 2001: "El fet de pertànyer a la junta petita comportava de prendre part en un altre esdeveniment: ballar el ball del ciri (...) Els assaigs els fèiem en un local gran del capdamunt del meu carrer —el carrer d'en Rusiñol— al lloc on més tard es va instal·lar la serradora Balmes. Ens dirigia l'Esteve

El federal, un home gran d'edat, però escanyolit de físic que gastava gorra de visera dura i un bigoti que se li menjava mitja cara⁵⁵". En aquesta època ja la van començar a ballar sis parelles, fet que es consolidaria posteriorment en referència als sis components de la junta de Tonis, els tres sortints i els tres entrants.

El parèntesi posterior a la Guerra Civil

La Guerra Civil va estroncar l'evolució del ball del ciri. Les festes dels Tonis no en van gaudir durant més d'una dècada. No el van dansar ni parelles d'infants ni parelles d'adults el dia que li era més escaient i dedicat a sant Antoni.

En aquesta pàgina i la
següent imatges d'una
ballada excepcional
poc després de la
Guerra Civil. AMMA.
Fons L'Abans. Fons
Dolors Martínez

Excepcionalment, en aquest període almenys hi ha documentades dues representacions del ball. La publicació editada a Manlleu amb motiu del quart aniversari de la finalització de la Guerra Civil, recollia la participació de la *Sección Femenina* local al "Concurso Nacional de Coros y Danzas" celebrat a Barcelona en dates immediatament anteriors. En la crònica s'esmenta: "Las danzas «Ball del Ciri» y «Contrapàs manlleuenc» dirigidas por el maestro Juan Martínez fueron muy celebradas así como las interpretaciones corales que resultaron magníficas bajo la experta dirección del Rdo. José Aulet". La interpretació va comportar el meritiós elogi de quedar en cinquè lloc de cinquanta grups participants de tota la província de Barcelona⁵⁶. D'aquest moment deu atribuir-se l'arranjament que va fer el mestre Joan Martínez de la música tradicional del ball del ciri i que, posteriorment, el mestre Jaume Pons adaptaria per a cobla.

L'any 1950, la melodia del ball del ciri es va utilitzar per a la dansa de gegants que es va fer durant la trobada gegantera celebrada a Terrassa. La crònica del fet ho explica de la forma següent: "A fin de hacer resurgir el más genuíno sabor popular, y a pesar de tener una danza propia, para presentarse al concurso convocado por la ciudad egarense se han ensayado los compases de baile, bajo la melodía del celebrado "Ball del ciri", típico de Manlleu"⁵⁷.

De la represa de 1953 fins a 1969

Les festes dels Tonis de 1953 són una fita dins la història del ball del ciri. Aquell any, el banderer Sebastià Mas i Vallldaura, va promoure

56
*Manlleu: boletín de la
Delegación Local de
Prensa y Propaganda,
1 d'abril de 1943, p. 19*

57
*"Los gigantes de
Manlleu", Manlleu:
boletín de la
Delegación Local de
Prensa y Propaganda,
1 d'agost de 1950,
p. 37*

la recuperació de la dansa. Durant algunes edicions, els banderers i cordonistes, entrants i sortints, tant de la junta d'adults com de la junta infantil van protagonitzar la ballada que es va seguir fent, com en èpoques anteriors, el dia de la festa del sant patró, a la tarda, a la plaça Fra Bernadí.

M. del Mar Basagaña indica que tot es va originar per una anècdota de l'any 1953 de la qual hi ha diverses versions. L'autora en va recollir una: "Gràcies al desafiament del contractista Casasampera, que no volgué comprar números dels Tonis fins que la Junta, encapçalada per Sebastià Mas, ballés novament (Basagaña, 2002: 212)".

Primera edició del ball del ciri després del parèntesi de la Guerra Civil. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

D'aquesta anècdota en fa memòria un dels informants d'aquest estudi, Josep Jofre, que aleshores comptava amb 25 anys: "Aquell any el banderer va ser en Mas "del *matadero*" i estàvem al bar on també hi havia en *Carboneres* i va dir 'aquests Tonis, molt bla, bla, però el ball del Ciri no el balla ningú'. Li vaig respondre, diu Jofre, que a ell no li faria res ballar-lo. Aleshores, en *Carboneres* va replicar: "Doncs si balleu el ball del ciri, 500 pessetes us dono". Jofre va cridar Sebastià Mas i li va comentar la promesa que havia rebut. I Sebastià Mas, va concloure: "Ja les pots agafar que ja el ballarem". I es va comunicar a la junta l'interès de tornar a dansar el ball del ciri, el van aprendre al Teatre Edison on, també, hi devia haver gent vella que el sabia ballar. El van ballar a plaça el dia de la festa de Sant Antoni Abat d'aquell any, mudats, de carrer.

Josep Jofre no recorda la raó ni antiguitat del ball del ciri manlleuenc i fa referència a una maleta que, en el seu moment, es va perdre amb tot el seu contingut i en què "[...] hi havia un llibre molt vell que ja estava acabat i ja n'hi havia un altre". Relata com el banderer d'aquell moment va dir que havia perdut la maleta o que li havien robat. Es van perdre "els llibres, i la maleta i els cèntims de la festa".

Sebastià Mas Balldaura i parella dansant el ball del ciri el 1953. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu BBVA

Jofre afirma que el ball, aleshores, es feia com a l'actualitat i constata que és "la tradició que si no es ballés, es trobaria a faltar alguna cosa".

El fet de 1953 va ser prou notable per merèixer un article al diari barceloní *El Correo Catalán* en què el manlleuenc Francesc d'A. Pujol va escriure un article amb el titular "Manlleu ha restaurado su típico 'Ball del Ciri' i feia constar:

"Después de varios años en que habíase visto arrinconar la popular danza, hogaño los comisionados de la fiesta de San Antonio Abad, han tenido el acierto de complementar los actos con la reaparición del tradicional baile, dando su prístino sabor a una de las fiestas gremiales más antiguas y arraigadas de Manlleu. Elogiamos, pues, cordialmente la restauración de esta típica costumbre que deseáramos no se extinguiera en años sucesivos, a manera de homenaje a nuestras tradiciones populares"⁵⁸.

És així com l'interès pel reprès ball manlleuenc va depassar les fronteres del terme municipal per assolir una presència en els estudis etnogràfics que es duen a terme a l'època: "Para il·lustrar una obra del insigne etólogo,

58 *Pujol, Francesc, d'A. "Manlleu ha restaurado su típico 'Ball del Ciri'", El Correo Catalán, 22 de gener de 1953*

59
Comarca, n. 11, 3 de
novembre de 1956,
p. 3

Juan Amades, han sido solicitados algunos documentos gráficos del Ball del Ciri y del acto infantil de la recepción de los Reyes Magos de Manlleu⁵⁹.

En aquesta època la direcció artística anava a càrrec de Ramon Roca i Corominas. Roca havia estat dansaire de les colles sardanistes Núria, Flors Camperoles i Dàlia. Va exercir de president de l'Agrupació Sardanista Manlleuenc en dues èpoques, de 1954 a 1964 i de 1983 a 1999.

Dues imatges de
parelles d'adults i
infants dansant el ball
del ciri a finals de la
dècada de 1950. Fons
Biblioteca Municipal de
Manlleu BBVA

Entre 1961 i 1965 es va abandonar el costum de la participació dels banderers i cordonistes adults al ball del ciri i només era dansat per la junta infantil formada pels banderers i cordonistes de l'anomenada "Bandera petita".

L'any 1965 el ball manlleuenc va despertar l'interès de la premsa general. Així, el periòdic *Tele/Expres*, que havia iniciat la seva trajectòria uns mesos abans, li va dedicar un reportatge. Malgrat aquesta distinció exterior, la premsa local es lamentava que hagués desaparegut la participació dels balladors adults i així ho expressava: "[...] nosotros deseáramos que tan hermosa tradición viniera revestida de más enjundia⁶⁰.

L'any 1966 es va reprendre la tradició com indicava la premsa amb les paraules següents: "Queremos subrayar de una manera extraordinaria la reinstauración del "Ball del Ciri" a cargo de parejas mayores"⁶¹.

Aquest goig va durar quatre anys. L'any 1969 era banderer Francesc Domènech, fou la darrera edició, per molt de temps, en què banderers i cordonistes adults foren protagonistes de la dansa. Aquest fet va esdevenir malgrat les paraules elogioses del periòdic *Comarca*: "El 'Ball del Ciri' fue, como siempre, la máxima atracción de la jornada patronímica y precisamente lo que la caracteriza por ser una especialidad tan nuestra. Lo danzaron gallarda y donosamente todos los miembros de la Junta"⁶².

Cartell de la festa
dels Tonis de 1958
on destaca el ball del
ciri. Fons Biblioteca
Municipal de Manlleu
BBVA

60
Ho recull l'article: "La
fiesta de los 'Tonis'
tuvo relieve". *Comarca
sindical de Manlleu*.
6 de febrer de 1965,
núm. 226, p. 3

61
Comarca, n. 251, 22 de
gener de 1966, p. 10

62
Comarca, n. 329, 1 de
febrer de 1969, p. 9

Galop de sortida de la
ballada de 1969. Fons
Tonis de Manlleu

No són clares les raons per les quals va deixar de ballar la junta adulta dels Tonis. Francesc Camp, que va ser banderer l'any 1971 i durant 25 anys tresorer de l'anomenada "junta permanent", anterior a l'actual associació, confirma que l'any anterior, la Junta dels Tonis va deixar de ballar-lo sense tenir present quines van ser les causes concretes. Només es refereix a la vergonya que tenien els homes que formaven el grup de banderers i cordonistes de dansar el ball del ciri a la plaça "que els vegi la gent i tot això". Fa referència, també, a la negativa de les seves parelles, les balladores, a fer-ho. Camps recorda que era costum que els homes regaleassin el vestit a les dones, com en altra època Francesc d'A. Pujol havia apuntat, però fent referència a les sabates com a regal.

Anys després, el 1980, quan es reivindicava el retorn de la tradició, la premsa deixava entreveure alguns motius: "Si és per vergonya o per indecisió, és hora ja de combatre-les"⁶³. L'any següent, es donaven suposats nous motius per a la deserció que, aleshores, encara perdurava: "La cosa greu és que els grandassos del Gremi cada any es neguen en rodó a l'hora de ballar, quan, en realitat, es tracta d'una tradició que era molt estimada i viva anys enrere. Sembla ser que són les dones dels nostres estimats Tonis les que no volen resignar-se al ridícul públic"⁶⁴. Durant trenta-cinc anys, fossin quines fossin les causes, els banderers i cordonistes adults es van resistir a ballar.

De 1970 a 2004

Durant el llarg període que va durar més de tres dècades, es van succeir diversos grups de nens i nenes, d'adolescents i de joves, que acompanyaven la junta infantil en la tasca de mantenir viva la tradició del ball del ciri. Ocasionalment, hi va participar alguna colla sardanista o esbart dansaire.

El ball del ciri, justament a l'inici d'aquesta època, el 1971, va viure un factor que el va afavorir. La festa dels Tonis, celebrada fins aleshores la mateixa diada dedicada al sant -17 de gener- independentment del dia de la setmana en què s'esqueia, va passar a fer-se el diumenge següent. Això va permetre una participació regular de balladors infantils, que entre setmana eren a escola, i una major assistència de públic.

Els anys 1970 i 1971, la colla sardanista Núria va protagonitzar el ball del ciri:

"Con revalorización folklórica, a pesar de no existir la curiosa matización de las parejas improvisadas, se danzó una vez más el típico "Ball del Ciri" emparejando a los jóvenes componentes de la "Colla" Nuria los cuales supieron dar graciosa cadencia y donaire a los populares compases".

Parelles d'infants a punt de dansar el ball del ciri a la dècada de 1980. Fons Tonis de Manlleu

La substitució s'assumia com una mena de "mal menor" i es destacava que, malgrat tot, la tradició es mantenia:

"[...] aplaudimos y agradecemos su esfuerzo para mantener nuestro tipismo, gratitud que extendemos a la Junta dels "Tonis" presidida por don Fermín Riera que han procurado una vez más conservar este típico espectáculo tan vinculado a la fiesta manlleuense de San Antonio Abad"⁶⁵.

⁶⁵ "El 'Ball del Ciri' danzado por la 'colla Núria'", *Comarca*, n. 355, 31 de gener de 1970, p. 1-2

Ramon Roca, a dalt, i Montse Piella, a baix, instructors d'aquest llarg període del ball del ciri acompanyant parelles infantils. Fons Tonis de Manlleu

Aquell 1971 es va trencar una tradició que perdurava des del temps inicials de la festa. Fins aleshores, la festa se celebrava la mateixa diada de Sant Antoni, el 17 de gener, fos quin fos el dia setmanal en què s'escaigués. El trasllat de la ballada, com el gruix de les activitats dels Tonis manlleuencs, al diumenge immediatament posterior (o al més pròxim) va incidir favorablement en el ball del ciri, en la facilitat de trobar balladors i, sobretot, en l'afluència d'espectadors.

Un altre canvi positiu, que no es consolidaria fins a l'any 1999, però que s'havia dut a terme en breus períodes anteriors, fou la programació de l'actuació del ball del ciri immediatament després del passant dels Tres Tombs, aprofitant la finalització de la cercavila a la mateixa plaça de Fra Bernadí. Igualment, com el trasllat de dia de la celebració, aquest fet va reforçar la presència de balladors i de públic a la dansa.

En les edicions de 1972 i 1973, el Tonis van convidar l'Esbart dansaire de Ripoll a ballar a plaça, conjuntament amb les colles infantils.

D'aquesta època, Montse Piella té ben present el ball del ciri. És la persona que, darrerament, ha estat més implicada en la continuïtat del la dansa. La seva vinculació amb els Tonis prové de 1973, quan el seu cunyat va ser cordonista; la seva família política provenia del món de pagès i estava molt relacionada amb els Tonis. La festa li va agradar i, a poc a poc, es va anar implicant en l'organització, fins que l'any 1978 el seu marit, Joan Prat, també va ser cordonista. Aleshores ja tenia un fill, nascut el 1975, que ben aviat va començar a dansar el ball del ciri amb el grup d'infants. L'any 1982 és el moment en el qual va iniciar la seva tasca directament associada al ball del ciri. Aleshores, el director i instructor de balladors, Ramon Roca, volia traspasar la responsabilitat que exercia des de 1953. Piella recorda que, pel seu interès per la dansa i altres formes d'expressió corporal, va proposar a Roca de col·laborar amb ell i assumir-ne la substitució. L'any 1983 Ramon Roca va anar deixant el càrrec i, des d'aleshores, Piella ha exercit com a principal transmissora de la forma de ballar la dansa, comptant amb la col·laboració dels mateixos Tonis o de pares i mares, entre les quals destaca Núria Puig. Piella només recorda una ocasió en la qual el ball no va comptar amb la seva participació: l'any 1995, per motius laborals, va cedir la seva funció a Immaculada Tubau.

La seva tasca inicial ha estat procurar una parella per als balladors "oficials", el banderer i els cordonistes, entrants i sortints, que formaven l'anomenada junta infantil. En els primers anys, constata Piella, es feia una selecció: "[...] havien de ser nens relacionats amb el Gremi de Tonis i, especialment, els seus pares. Cada vegada, però, era més difícil trobar nens de pagès i, progressivament, es va anar obrint a d'altres que, per antecedents familiars, tinguessin alguna relació amb els Tonis". La festa va agradar als nens i nenes i "de passar a tenir-ne 12 o 15, hem arribat a la vuitantena i cal fer diversos grups".

Inicialment, el primer grup estava format per infants que tenien a partir de 3 anys, però aviat va semblar que eren massa petits. Així, es va decidir que comencessin a 4 anys restant en aquest grup fins a 11 anys. A mitjans de la dècada de 1980, s'hi va afegir el grup d'adolescents que ballaven amb vestits facilitats pel Teatre Centre.

La forma de ballar, segons Piella, prové de les instruccions que va rebre de Maria Aixelà, que recordava com s'havia dansat en èpoques passades, possiblement abans de la Guerra Civil. Aquesta forma, de cercles concèntrics, és la que es transmet actualment.

A mitjans de la dècada de 1990 s'hi van afegir els joves que, sota la coordinació d'Immaculada Tubau, van assumir la progressiva adquisició de la indumentària que se suposava més aproximada al model original de mitjan segle XIX.

Aquests darrers anys, constata Piella, hi ha hagut la recuperació del ball de part dels banderers i cordonistes, entrants i sortints. Els grups infantils que ballen actualment són dos: el primer, amb nens i nenes de 4 a 6 anys, segons l'alçada; i el segon, de 7 a 12 anys, del qual solen formar part els banderers i cordonistes infantils. Solen ser grups de 18 a 20 parelles per a cada grup. El lloc d'assaig havia estat, tradicionalment, l'escola El Carme-Vedruna. Des de fa un parell d'anys, però, la quantitat de balladors va recomanar el trasllat a l'escola Pompeu Fabra, on hi ha un espai més gran. La idea apuntada, però, és assajar alguns anys en d'altres escoles, ja que actualment els nens i nenes són de tot Manlleu. Es fa una setmana intensiva d'assaig, els dies precedents a la ballada.

Durant el passat dels Tres Tombs, es procura que els grups d'infants hi siguin presents amb un gran carruatge en el qual es van alternant. Quan s'acosta l'hora, tots els implicats fan camí cap a l'edifici de l'Ajuntament, on es posen els vestits per ballar.

Les condicions que posa Montse Piella als balladors, siguin grans o petits, són relacionades amb la indumentària. Pel fet que s'utilitzi el vestit de carrer, elegant, les dones i les nenes han de dur vestit o faldilla, mai pantalons, i no es pot ballar amb abrics; els homes han de ballar amb barret, del tipus anomenat tirolès, com és propi dels Tonis manlleuencs.

Parelles infantils a la dècada de 1980. Fons Tonis de Manlleu

Diverses són les anècdotes que explica Piella: per exemple, el pas del temps ha fet que, dins una mateixa família, hagin ballat diversos membres i, en algun cas, ho han fet de petits i de grans; igualment, constata que s'ha

ballat amb diverses condicions climatològiques, pel fet d'escaure's en ple hivern, amb fred i ocasionalment neu. En els casos de més dificultat, s'ha traslladat la ballada a algun recinte tancat, com el pavelló municipal, el pavelló del col·legi La Salle o, en els anys en què estava instal·lat, l'envelat propi de les festes dels Tonis. Malgrat això, només recorda que aquest canvi obligat de lloc s'ha fet necessari en unes cinc edicions. Un canvi d'escenari, l'any 2011, es va produir al marge de la climatologia i a causa de les obres a la plaça de Fra Bernadí; la dansa es va fer a la plaça de Dalt Vila.

Igualment, cal destacar els anys 2008 i 2009 en què, a part de fer-ho a la plaça, es va ballar en la celebració de la missa matinal de la festa, al voltant de l'altar major de l'església de Santa Maria de Manlleu i, també, al presbiteri del mateix temple parroquial. En aquestes ocasions van ser tres parelles. La proposta de fer-ho va sorgir del president de l'associació, Josep Roca, que havia vist com per la Festa Major una colla sardanista ballava una sardana al voltant de l'altar.

I un factor que, des de 1999, ha permès un major lluïment al ball ha estat la consolidació de l'hora de celebrar-lo. Fins aleshores, s'havien alternat èpoques en què es ballava a primera hora de la tarda, com era tradicional des dels primers temps. A partir de 1975, el moment va passar a fer-se just després del passat dels Tres Tombs. Malgrat que aquest canvi només va fer-se durant tres anys, el 1988 es va tornar a produir i amb una durada de cinc anys. Finalment, el 1999, i fins a l'actualitat, quedaria ben consolidada la ballada en la finalització del passat.

Aquest fet ha contribuït que gran part dels participants i públic que ha seguit la processó de carruatges i animals faci camí cap a la plaça per admirar la coreografia dels diferents grups de dansaires.

El grup de joves i la recuperació de la indumentària tradicional

Durant els primers anys de la dècada de 1990, al grup infantil que ballava s'hi va sumar un grup d'adolescents. Amb motiu de la celebració del Congrés dels Focs de Sant Joan a Manlleu, el 14 i 15 de maig de 1983, es va promoure la recuperació de les tradicions locals. La ballada ocasional, amb motiu d'aquest esdeveniment, fou protagonitzada per alguns participants a les escenificacions d'*Els Pastorets*. Aquesta iniciativa puntual va deixar pas a la continuïtat i, aquest grup, es va dotar de vestuari adient –propi de la recreació dels vestits típics catalans. A partir de l'any següent, els adolescents van acompanyar els balladors més petits, formats al voltant de les figures dels banderers i cordonistes infantils. Marta Grané, una de les informants d'aquest estudi i que hi va participar, comenta que hi havia ballat dos o tres anys, però que altra gent va continuar.

Un període especialment remarcable d'aquesta època del ball del ciri va ser protagonitzada per un grup de joves, de major edat que l'esmentat grup

d'adolescents. Immaculada Tubau va esdevenir impulsora i coordinadora d'aquests balladors arran de la seva col·laboració puntual en la instrucció dels balladors infantils. Tubau, interessada en les tradicions, s'emmirallava amb la dansa d'Alpens, lloc d'on és el seu pare, i que és sentida per tota la població. Així, va promoure un major lluïment del ball del ciri manlleuenc.

L'any 1995, ocasionalment, va esdevenir substituïda de Montse Piella que, per motius laborals, era de viatge. D'aquella experiència, a Immaculada Tubau se li va ocórrer promoure una sèrie de millores en el ball. Després de comentar-ho amb els Tonis i de rebre el suport de la seva família, va contactar amb amitats seves, especialment aquelles que formaven part del món sardanista i de la colla Dolça Boira, ja desapareguda. En un primer moment, la participació de gent de fora dels Tonis no era gaire ben vista pel nucli de l'entitat, però finalment es van formar sis parelles. El primer any, s'assajava al Teatre Centre que, a més, va facilitar el vestuari; posteriorment, es va assajar a l'escola Casals-Gràcia. En aquella primera edició, es va ballar com, uns anys abans, ho havien vist fer als adolescents: en "cercles concèntrics".

Posteriorment, alguns Tonis els van manifestar que hi havia una altra forma de ballar, anterior a aquella època en què només el protagonitzaven infants. La consulta a Ramon Roca, que havia instruït els balladors des de 1953, els va proporcionar el coneixement de fer-ho en forma "d'estrella", i que la mateixa Tubau, considera un "ballar més ampli i obert, diferent de l'actual". Durant nou anys, amb les substitucions obligades, aquest grup de sis parelles va oferir aquesta antiga coreografia del ball del ciri. Entre Nadal i Reis, es feia el primer contacte per formar-lo i cobrir les baixes amb nous balladors. Hi havia gent molt fixa, més o menys la meitat, però d'altra de més intermitent.

Grup de dansaires amb indumentària que pretenia recordar el vestuari original del segle XIX. Fons Immaculada Tubau

L'any 2000, aquest grup de joves va protagonitzar un intercanvi amb dansaires del ball del tortell d'Esponellà. Així com per les festes de Sant Antoni de Manlleu es va poder veure aquesta dansa del Pla de l'Estany, el dia de la Candellera, els esponellanencs van poder gaudir del ball del ciri, en les dues coreografies (de cercles concèntrics i d'estrella) a la seva plaça major. L'organització d'aquest intercanvi, protagonitzat per la mateixa Immaculada Tubau, va comportar un contacte intens amb la població d'Esponellà.

Grup de joves dansant el Ball del Ciri a la plaça d'Esponellà. Fons Immaculada Tubau

Una reflexió que fa Immaculada Tubau, en referència a l'arrencada d'aquest grup i la fredor amb què van acollir la proposta des del col·lectiu general –tot i que recorda adhesions particulars- dels Tonis: "No es veia la gent emocionada pel fet que algú fes la proposta de dignificar al màxim el ball del ciri. Evidentment, però, l'interès va anar quallant, ja que el 2005 es va recuperar la dansa per part d'adults".

En aquells anys, la participació dels balladors vestits amb vestuari tradicional va fer sorgir un debat per mantenir la recreació o per recuperar el sentit original. La finalització del període d'aquest grup de joves va coincidir amb la represa del sentit original en el qual els banderers i cordonistes, entrants i sortints, són el protagonistes del ball. Finalment, es va assolir la millora que, d'alguna manera, va ser una conseqüència del sentiment que van transmetre aquells joves.

Tubau considera, però, que encara hi ha molta feina a fer, tot i que ja es porta una dècada amb aquesta tradició, malgrat que la coreografia va seguir sent la de cercles concèntrics i no la d'estrella. La veritable fita és i serà que els balladors se sentin "orgullosos de dansar el ball del ciri i no com un deure per formar part de la junta de banderers i cordonistes".

De 2005 a l'actualitat: intercanvi de banderers i cordonistes

L'any 2005, el banderer entrant, Pere Prat, va proposar a M. Carme Valls ser cordonista. Valls li va plantejar una condició: recuperar el ball del ciri per als adults; tenia clar que calia recuperar el format original del ball del ciri en el qual es mostra el traspàs de relleus entre banderers i cordonistes, sortints i entrants. I Prat va acceptar el repte. Així, la junta que entrava en aquella edició i de la qual va formar part, també, Miquel Torrents, va acordar buscar la complicitat amb la junta, banderer i cordonistes, sortints.

La situació, en paraules de M. Carme Valls, "...va ser una situació molt divertida i els vam anar engrescant". Per a l'ocasió, però, es va "repescar" algun ballador d'anys anteriors.

Els assajos van ser molt fàcils, diu Valls, i només eren les sis parelles que havien de ballar-lo i la instructora, Montse Piella: "De seguida et poses d'acord, ja que els tonis, més que tot, som un grup d'amics. Així, l'assaig és senzill i ens ho vam passar molt bé". En aquella primera ocasió, va ser necessari més temps de l'habitual, per la nova experiència tant per als balladors com per a l'entrenadora. Sis o set assajos van ser els necessaris per disposar-ho tot i restar llestos per sortir a la plaça.

Recuperació del ball del ciri dansat per parelles d'adults el 2005. Fons Xevi Vilaregut

La vivència de protagonitzar el ball del ciri comporta molts nervis quan s'abandona el cavall sobre el qual s'ha fet el passant i es fa el canvi de vestit per a la dansa. Quan es fa el primer pas del galop d'entrada, diu la informant, "...entres dins a la plaça i els nervis desapareixen. Veus tot

aquell públic que et mira amb cara de satisfacció, que es torna a ballar una dansa típica de Manlleu i que es balla, et dona coratge per seguir ballant. És molt bonic, realment".

Aquell any es va establir que passaria a ser una condició que l'acceptació de ser banderer i cordonista comportés, necessàriament, acceptar el fet de dansar el ball del ciri després del passant dels Tres Tombs.

Per aquests balladors adults, que han de ballar dues edicions de la festa, quan entren al càrrec i quan l'abandonen, es programen quatre o cinc assaigs, des de mitjan desembre. Des de 2005, aquests exercicis preparatoris s'han fet a diferents espais, des de la casa del mateix banderer, a la fàbrica de can Llanes i a d'altres llocs. En la darrera edició, s'ha pogut utilitzar la sala de l'Ateneu, recentment inaugurada.

MercèDansa 2015

D'entre els moments especials d'aquests darrers anys, sens dubte, cal esmentar la participació a l'activitat MercèDansa de Barcelona. El 19 de setembre de 2015, convidada per l'Ajuntament de Barcelona, en col·laboració amb l'Esbart Català de Dansaires, una delegació de Tonis manlleuencs es va desplaçar a la capital catalana. Les setmanes anteriors, amb motiu d'un sopar de celebració dels deu anys de ballades d'adults, es va constituir el grup. En dues ocasions i en plena plaça de Sant Jaume, va oferir els passos del ball del ciri, al costat d'altres formacions del país, alguna de professional.

Parelles d'adults dansant el ball del ciri l'any 2015. Fons Joan Arimany

Galop de sortida. Present i futur

*Representació dels
Tonis de Manlleu
dansant el ball del ciri
al MercèDansa 2015.
Fons Immaculada
Tubau*

Montse Piella destaca que la significació d'aquesta participació: "Va ser una experiència fantàstica, ens hi vam trobar i ens van tractar molt bé; vam ballar enmig d'altres grups..."; i destacava que "ells no eren cap grup professional, sinó totalment aficionat, que es va alternant respecte als balladors". Remarca la gran importància que va tenir la ocasió: "Per a nosaltres va representar molt. Ens vam trobar com si realment fóssim semiprofessionals de la dansa quan, en canvi, som totalment amateurs".

La importància del all del ciri en les festes anuals dels Tonis manlleuencs ha estat un fet destacat des de fa moltes dècades. Generalment, quan els Tonis parlen d'aquesta dansa, diuen que es tracta d'una tradició i, puntualment, que és "la tradició". I realment, és així.

Fa seixanta-tres anys que es va recuperar definitivament un ball que, amb intermitències, havia arribat a les festes de mitjan segle XX. En aquell moment, les transformacions socials ja l'havien afectat i, adaptat als nous temps, esdevenia el darrer testimoni d'un Manlleu festiu en vies de ràpida desaparició. Des d'aquell 1953, amb totes les modificacions d'edat i condició de balladors que hi ha hagut, ha traspassat el llinar del segle XIX i es mostra més viu que mai.

Actualment, quan s'han acomplert deu anys des de la recuperació del fet que es recordi el sentit antic i original del ball, el traspàs de poders, els Tonis han promogut el present treball amb la intenció d'estudiar-lo, consolidar-lo i donar-li el valor que es mereix.

Judit Solà, significada Toni, exemplifica aquesta voluntat i la verbalitza: "Hi ha un interès clar. Per què? No ho sé exactament, però hi és". Consta que és un bon moment per al ball, que s'ha conservat bé i n'està assegurada la continuïtat. "Ara –diu– se'n fa recerca a partir de la iniciativa d'un grup de persones que ens ho hem pres amb calma, però amb molta il·lusió", al qual s'han incorporat persones de gran rellevància per al ball del ciri. Per altra banda, s'hi han sumat institucions i entitats, com el Museu del Ter i l'Esbart Català de Dansaires, que han proporcionat uns criteris d'investigació i unes línies de treball i unes metodologies de caràcter acadèmic.

Dels comentaris i de l'obligat debat al voltant del ball, s'ha constatat que s'està reconstruint la història, fet que va més enllà de la consciència de tenir un patrimoni viu i consolidat. I en aquesta voluntat d'adquirir un major coneixement de la dansa, el projecte s'emmarca en una acció més àmplia dirigida al coneixement de l'origen i evolució de la festa dels Tonis i del col·lectiu que l'organitza. En aquest sentit, un objectiu es va fer realitat l'any 2015 amb la presentació del llibre *Els Tonis de Manlleu: a cavall de la devoció i la festa*. Era, també i en part, resultat d'un taller 'Desvetllem la memòria dels Tonis' tot recollint fotografies per a l'arxiu fotogràfic del Museu del Ter.

7.

Documentació annexa

Tot plegat fa que, després de deu anys de la recuperació de la ballada per a adults, s'hagi assolit un moment en alça. Segons Solà, "[...] és un prestigi poder-lo ballar i aquest prestigi recau en els banderers i *cordonistes*". I aquest és un fet que s'està vivint molt intensament, que es percep clarament entre els Tonis, ben lluny dels moments en els quals s'havia menyspreat el fet d'exposar-se davant el públic i dansar els passos del ball.

Hi juguen, en aquest context, que sigui una dansa propera a la gent, fàcil de ballar i assolible per a tothom. Així, s'ho passen bé els menuts, que han mantingut la dansa durant molts anys, i ara els grans que estan contents de ballar-lo. És una passió intergeneracional. De fet, de la família de Judit Solà han dansat diferents components i en diverses ocasions.

Judit Solà exemplifica aquest orgull de formar part del ball del ciri en la participació, el passat mes de setembre, al MercèDansa de Barcelona: "Per a la gent que ho vam viure, va ser una jornada molt maca, que ens va donar un nou impuls, ja que es comentava que, des d'aquell dia, hi hauria un abans i un després per al ball del ciri". La gent va percebre la diada com una oportunitat de ballar el ball, sense ser banderer ni cordonista, però amb una gran il·lusió.

La tasca que els Tonis han de considerar de cara al futur, en paraules de Solà, és "trobar un relleu, que paradoxalment en el seu moment van emprendre els menuts i que ara som els grans que ens pertoca engrescar-los". És conscient, però, que hi ha un buit: "Ballen els grans, els banderer i els cordonistes, i ballen els petits, fills de Tonis o coneguts; hi ha, però, la gent jove que no hi té cabuda, no hi té opció". Ocasionalment, també hi van ser presents, però a dia d'avui no hi són. Igualment, preveu que hi hagi propostes que es poden moure entre la conservació i la visió de futur, com la recuperació de formes antigues de ballar o l'ensenyament obert cap a d'altres col·lectius més enllà dels Tonis, amb l'objectiu d'acostar la dansa als manlleuencs en general.

La fita il·lusionant que emparava aquells temps als temps d'ara, sens dubte, el reconeixement anhelat per les institucions nacionals, com la Generalitat de Catalunya, catalogant la festa dels Tonis com a festa tradicional d'interès nacional i la consideració del ball del ciri com un element, dins aquesta festa, amb valor patrimonial. Aquest objectiu es va assolir a mitjan 2019 i es va celebrar el 2 de juny al Museu del Ter.

Dansaires

Noms d'aquells anys dels quals es té informació, recollits d'articles de premsa i diversos informants.

Primera època (fins a la dècada de 1920)

1898

Casats	Solters
Estanislau Perucho – Cecília Casals Ramon Güell – Benita Casalí	Joan Molera – Concepció Oms Pau Picañol – Dolors Camps

1899

Casats	Solters
Jaume Camps – Rosa Redorta Antoni Parladé – Dolors Amils	Josep Pujós – Dolors Camps Ramon Güell – Paula Donada

1900

Casats	Solters
Josep Pujós – Josefa Vilalta Jaume Camps – Francesca Casadesús	Joan Riera – Concepció Oms Pius Planas – Dolors Comas

Dècada de 1930**1932**

Casats	Solters
Anton Castells – Pilar Domper Josep Castañer – Rosa Traveria Josep Aumatell – Maria Xuclà	Joan Molera – Maria Rosés Ferran Casas – Dolors Verdaguer Llucià Pujadas – Carme Rosés
Infants	
Nenes: Genoveva Freixas, Pepeta Arimany, Mercè Roma, Pepeta Moncunill i Mariàngela Puntí Nens: Armand Quintana, Conrad Homs, Llorenç Om, Josep Rosés i Josep Trabal	

De 1953 a 1969: juntes de Tonis (adults i infants)**1957**

Adults
Jacint Molera (banderer) – Carmela González (casats) Josep Arimany (sotsbanderer) – Dolors Serrat (casats) Cordoners: Francesc Matas – Mercè Reixach (casats), Josep Colom – Dolors Colom (solters), Josep Masramon – Carme Masramon (solters), Josep Pujadas – Magdalena Collell (solters)
Infants
Ramon Capdevila (banderer) – Magdalena Carbó, Ramon Telechea – Lídia Sala, Benet Codina – Pilar Prat, Joan Santías – M. Carme Aumatell

1958

Adults
Llorenç Hom – Anita Ortuño, Jaume Fabregó – Enriqueta Coll, Josep Aguilar – Mercè Aguilar, Jacint Molera – Carmela González, Josep Masramon – Carme Masramon i Josep Colom – Dolors Colom
Infants
Jaume Burgaya – Immaculada Viñas, Ramon Costa – M. Núria Hom, Josep Serra – Rosa Viñas i Joaquim Pla – Pilar Prat

1959

Adults
Pere Noguier – Josefina Bach, Josep Illa – Rosa Vilardell, Josep Rifà – Maria Serra, Llorenç Hom – Anita Ortuño, Jaume Fabregó – Enriqueta Coll i Josep Aguilar – Mercè Aguilar
Infants
Josep Molera – Lídia Sala, Llucià Tarabal – Judit Terricabras, Ramon Sanglas – Remei Marés, Jaume Burgaya – Immaculada Viñas

1960

Adults
Manuel Carbó – Fernanda Sánchez, Jaume Vilalta – Filomena Ferrer, Francesc Serra – Maria González, Pere Nogué – Josefina Bach, Josep Aguilar – Mercè Roviró i Josep Illa – Rosa Vilardell
Infants
Josep Llagostera – Assumpta Pujol, Josep M. Burgaya – Pilar Prat, Alexandre Miras – Conxita Fontdevila, Josep Molera – M. Teresa Matas, Agustí Carné – Judir Terricabras i Lluís Serra – Lídia Sala

1964

Infants
Pere Casas – Montserrat Casas, Pere Parés – Mercè Vilaseca, Antoni Miras – Maria Villena, Alexandre Miras – Josefina Nogué i Josep Lluís Telechea – M. Dolors Soler

1965

Infants
Joaquim Carandell – M. Carme Pujol, Josep Redorta – M. Carme Pou, Josep Casas – Teresa Casas, Resend Serrat – Montserrat Prat, Jaume Collell – Dolors Collell, Antoni Miras – Matilde Codina, Joaquim Turró – Maria Miras, Pere Parés – Mercè Vilaseca i Pere Casas – Montserrat Casas

1968

Adults

Jaume Pujol – Maria Muntada, Ramon Padrós – M. Teresa Rifà, Josep Costa – Rosa Castañé, Jaume Roca – Francesca Roca, Gabriel Jutglar – Dolors Puigcorbé

Infants

Jaume Gil – Josefina Collell, Joaquim Muntada – Olga Delgado, Isidre Colom – Immaculada Caballeria, Josep Serrat – M. Dolors Cabanas, Josep Rifà – Ester Vivas, Manuel Macià – Maria Macià i Josep Collell – Maria Vivas

1969

Adults

Francesc Domènech – Josefina Costa, Jaume Pujol – Josefina Arderiu, Josep Illa – Antònia Vila, Josep Costa – Anna M. Rifà i Lluís Serra – Mercè Navarro

De 1970 a 2004: colles sardanistes, esbarts i grups infantils**1970**

Colla Núria

Jordi Creus – Anna M. Codina, Eduard Codina – Marta Codina, Josep Grané – Josefina Galderos, Julià González – Montserrat Nadeu, Gaspar Ballús – Anna M. Costa i Joan Ballús – Montserrat Verdaguer

Infants

Enric Domènech – Eva Porta, Jordi Marés – Immaculada Danot, Josep Burgaya – Eva Domènech, Miquel Moreta – Montserrat Grau i Josep Tort – M. Dolors Obiols

1971

Colla Núria

Gaspar Ballús – Anna Costa, Josep Grané – Montserrat Nadeu, Eduard Codina – Marta Codina, Jesús Soler – Josefina Galderos, Joan Ballús – Montserrat Verdaguer i Miquel Sebastià – M. Carme Baulenas

Infants

Miquel Collell – Assumpta Caballeria, Javier Casas – Esthjer Mas, Esteve Burgaya – Carme Muntadas, Enric Domènech – Eva Porta, Jordi Casas – Rosa M. Boix, Jordi Tort – M. Dolors Serra i Joan Pla – Rosa Pla

1972

Infants

Llucià Pujadas – Carme Muntada, Antoni Pujadas – M. Carme Domènech, Xavier Casas – M. Teresa Mundet, Àngel Muntada – Montserrat Colom, Jordi Sánchez – Joanita Güell, Francesc Sánchez – Núria Casajoana, Ezequiel Nogué – Maite Sánchez i Miquel Collell – M. Assumpta Caballeria

1974

Infants

Francesc Sánchez – M. Dolors Carrera, Jordi Sánchez – M. Carme Collell, Joaquim Riera – Ester Comella, Jordi Perarnau – M. Teresa Sánchez, Enric Palau – Sílvia Palau, Gerard Morera – Mercè Carreras, Andreu Parareda – Montserrat Sala, Esteve Gascón – Núria Martorell, Josep Riera – Mercè Perarnau i Jordi Baró – M. Àngels Carrera

Grups de joves amb vestit tradicional**1995**

Meritxell Cabanas Collell	Marc Freixa
Assumpta Canadell	Núria Grané
Agustí Casals Serrat	Marta Prat Pujol
Amàlia Cordero	Guillem Riera Collell
Albert Dorca	Àlex Sala
Josep M. Freixa (substitueix l'Albert Dorca)	Jordi Solà Roca
	Immaculada Tubau Prat

1996

Meritxell Cabanas Collell	Núria Grané
Agustí Casals	Marta Prat
Amàlia Cordero	Guillem Riera
Jacint Crosas	Jordi Solà
Josep M. Freixa	Immaculada Tubau Prat
Marc Freixa	Mireia Viñas

1997

Meritxell Cabanas Collell	Marc Freixa
Anna Capdevila	Jordi Munmany
Agustí Casals	Guillem Riera
Amàlia Cordero	Immaculada Tubau Prat
Albert Dorca	Susagna Tubau Muntanà
Josep M. Freixa	Mireia Viñas

1998

Gerard Arimany	Marc Freixa
Meritxell Cabanas Collell	Guillem Riera
Tina Cabanas Collell	Montse Segalès Otero
Agustí Casals	Immaculada Tubau Prat
Miquel Angel Delamo Valls	Susagna Tubau Muntanà
Josep M. Freixa	Mireia Viñas

2000**Intercanvi amb Esponellà**

Marc Freixa Molist - Immaculada Tubau
 Ramon Paracolls - Amàlia Cordero
 Gerard Arimany Criballés- Neus Arimany Criballés
 Miqui Delamo Valls - Anna Maria
 Guillem Riera Collell - Marta Prat Pujol
 Josep M. Freixa Molist - Gemma Cirera

Any 2008 i 2009 ballat a l'església.

Núria Puig - Pere Prat Molas	Laura Sitjà - Guillem Riera
Anna Roca - Jordi Solà	

Relació de dansaires any 2005 - 2020**PARELLES DE BANDERERS I CORDONISTES**

Any	Sortints	Entrants
2005	Josep Molist Colomer - Roser Ferran Anna Bosch - Jordi Solà Lluís Mundet - Laura Terricabres	Pere Prat Molas - Núria Puig Miquel Torrents - Ma. Rosa Subirats M. Carme Valls - Toni de Lamo
2006	Pere Prat Molas - Núria Puig Miquel Torrents - Ma. Rosa Subirats M. Carme Valls - Toni de Lamo	Agustí Prat - Remei Guitart M. Carme Pons - Lluçà Ferrer Guillem Riera - Laura Sitjà
2007	Agustí Prat - Remei Guitart M. Carme Pons - Lluçà Ferrer Guillem Riera - Laura Sitjà	Josep Terradellas - Loreto Vilalta Antonio Pérez - Dolors Riera Pere Riera - Ramona Collell
2008	Josep Terradellas - Loreto Vilalta Antonio Pérez - Dolors Riera Pere Riera - Ramona Collell	Enric Nadeu - Fina Casany Arnau Mundet - Nina Suriñach Jordi Pietx - M. Josep Palomar
2009	Enric Nadeu - Fina Casany Arnau Mundet - Nina Suriñach Jordi Pietx - M. Josep Palomar	Toni de Lamo - M. Carme Valls Imma Palomar - Carles Estrada Miquel Rifà - Teresa Arumí
2010	Anul·lat	
2011	Toni de Lamo - M. Carme Valls Imma Palomar - Carles Estrada Miquel Rifà - Teresa Arumí	Joan Carles Baroy - Bet Bigas Olga Baroy - Carles Planas Dani Generó - Sònia Zapata
2012	Joan Carles Baroy - Bet Bigas Olga Baroy - Carles Planas Dani Generó - Sònia Zapata	Joan Valdivieso - Montse Roca Josep Dalmau - Anna Oliver Judith Solà - Òscar Autet
2013	Joan Valdivieso - Montse Roca Josep Dalmau - Anna Oliver Judith Solà - Òscar Autet	Miquel Torrents - Ma. Rosa Subirats Lluís Güell - Margarita Bou Manel Rifà - Dolors Camp
2014	Miquel Torrents - M. Rosa Subirats Lluís Güell - Margarita Bou Manel Rifà - Dolors Camp	Jordi Rovira - Montse Camps Josep Redorta - Isabel Sánchez Maria Rovira - Marc Rovira
2015	Jordi Rovira - Montse Camps Josep Redorta - Isabel Sánchez Manel Rifà - Dolors Camp (substituts)	Antonio Pérez - Dolors Riera Carles Estrada - Imma Palomar Jordi Estrada - Maria Rovira (substituts)
2016	Antonio Pérez - Dolors Riera Carles Estrada - Imma Palomar Ramon Estrada - Ma Dolors Boix	Josep Molist Molist - Mireia Noguera Jaume Griful - Laia Dolcet Manel Nogué - Meritxell Cruells

2017	Josep Molist Molist - Mireia Noguera Jaume Gríful - Laia Dolcet Manel Nogué - Meritxell Cruells	Pere Riera Verdaguer - Fina Collell Miquel Collell - Eugènia Martí Josep M. Collell Sala - Ester Jordà
2018	Pere Riera Verdaguer - Ramona Collell Miquel Collell - Eugènia Martí Josep M. Collell Sala - Ester Jordà	Jordi Pietx - Ma Josep Palomar Marta Molist - Santi Gurt Jaume Pujadas - Griselda Surinyac
2019	Jordi Pietx - Ma Josep Palomar Marta Molist - Santi Gurt Jaume Pujadas - Griselda Surinyac	Miquel Rifà - Teresa Arumí Eudald Alberch - Lourdes Grau Rosa Sala - Enric Domènech
2020	Miquel Rifà - Teresa Arumí Eudald Alberch - Lourdes Grau Rosa Sala - Enric Domènech	Berta Bosch - Enric Vilalta Sergi Estrada - Cristina Reixach Roger Rifà - Irene Planas

Relació de dansaires Mercè Dansa (19 Set -2015):

2015	Núria Puig - Pere Prat Molas Anna Bosch - Josep Madrid Margarita Bou - Lluís Güell	Fina Casany - Enric Nadeu Ma. Carme Pons - Lluçà Ferrer Ma. Carme Valls - Toni de Lamo
-------------	--	--

Relació de dansaires infantils any 2005 – 2020:

Banderers i cordonistes, amb les seves parelles, que van ballar el ball del ciri. I per tant, els que van dir la proclama. Llavors anaven acompanyats d'altres parelles de la seva edat.

2004	Berta Bosch - Roger Rifà Sergi Estrada - Cristina Reixach	2005	Genís Serrabassa - Adrià Ballart - Irene Ballart Ernest Costa -
2006	Eduard Madrid - Bruna Maneja Enric Domènech - Laia Fernández Amadeu Malats - Anna Terricabras	2007	Gerard Pujadas - Laura Barcons Sergi Saez - Laia Alberch
2008	Nil Gamissans - Maria Pujadas Arnau Casellas - Marina Camps Mariona Collell - Amadeu Malats	2009	Martí Bosch - Aina Salagran Arnau Estrada - Gemma Madrid Roc Pujadas - Laia Dorca
2010	Anul·lat	2011	Gemma Madrid - Arnau Estrada Marta Madrid - Gerard Baroy Gina Pou - Jordi Puig
2012	Lídia Gamissans - Jan Robles Martina Soler - Eduard Santano Roser Collell - Riel Arumí	2013	Gerard Baroy - Marta Madrid Marc Sala - Joana Pujadas Jordi Puig - Gina Puig
2014	Biel Autet - Gemma Barcons Jordi Gurt - Eva Madrid	2015	Bruna Pietx - Adam Pujadas Pol Nadeu - Júlia Torres
2016	Marta Nadeu - Guillem Escarrà Arnau Pietx - Marta Sala Martina Pujadas - Guifré Surinyac	2017	Guim Autet - Íria Autet Mireia Codinach - Cesc Freixa
2018	Gerard Collell - Carla Bermúdez Jana Collell - Genís Costa Alí Gamissans - Nina Torra	2019	Mariona Molist - Ferran Molist Adrià Gay - Arlet Mompin Georgina Molist - Martí Usero
2020	Nina Torra - Alí Gamissans Ariadna Espinal - Marc Molist Martina Fernández - Dídac Pujol		

*Dansaires del ball del ciri de Manlleu.
Any 2019. Fons Enric Domènech*

Horaris del ball del ciri

	Any	Moment	Observació
CELEBRACIÓ EL 17 DE GENER (DIADA DE SANT ANTONI) INDEPENDENMENT DEL DIA DE LA SETMANA			
	1967	Tarda 17 h	
	1968	Tarda 16.30 h	
	1969	Tarda 16.30 h	
	1970	Tarda 16.30 h	
LA CELEBRACIÓ PASSA DEL 17 DE GENER (DIADA DE SANT ANTONI) AL DIUMENGE MÉS PROPER			
MIGDIA	1971	Tarda 15.30 h	Després de l'actuació de majorets
	1972	Tarda 16 h	Ballen la Junta Juvenil i l'Esbart de Ripoll
	1973	Tarda 16 h	Ballen la Junta Juvenil i l'Esbart de Ripoll
	1974	Tarda 15.30 h	Amb actuació de majorets i banda de música
	1975	Migdia 12.30 h	Després del passant dels Tres Tombs
	1976	Migdia 12.30 h	
	1977	Migdia 12.30 h	
	1978	Tarda 15.30 h	Acompanya Banda de l'Empastre
	1979	Tarda 15.30 h	
	1980	Tarda 15.30 h	
TARDA	1981	Tarda 16 h	
	1982	Tarda 16 h	
	1983	Tarda 16 h	
	1984	Tarda 16 h	
	1985	Tarda 16 h	
MIGDIA	1986	Tarda 16 h	Amb Orquestra Atlàntida i majorets de Puig-Agut
	1987	Tarda 16 h	Amb les majorets de Puig-Agut
	1988	Migdia 13 h	Després del passant dels Tres Tombs amb les majorets de Puig-Agut
	1989	Migdia 13 h	
	1990	Migdia 13 h	
	1991	Migdia 13 h	
	1992	Migdia 13 h	
	1993	Migdia 13 h	

TARDA	1994	Tarda 16 h	Amb sardanes
	1995	Tarda 16 h	Amb la Cobla Bofills, amb sardanes
	1996	Tarda 16 h	Amb l'Escola Municipal de Música
	1997	Tarda 16 h	Amb l'Escola Municipal de Música
	1998	Tarda 16 h	Ballen colles jove i infantil amb l'Escola Municipal de Música
MIGDIA	1999	Migdia 12.30 h	Després del passant dels Tres Tombs amb la Cobla Canigó
	2000	Migdia 12.30 h	Amb la Cobla Bofills i el ball del Torell d'Esponellà (el passant havia estat el diumenge anterior)
	2001	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills
	2002	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2003	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills
MIGDIA	2004	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills
	2005	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills Tornen a ballar banderers i cordonistes entrants i sortints
	2006	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills
	2007	Migdia 13 h	Amb la Cobla Bofills
	2008	Migdia 13 h	Amb la banda Sinfodiver
	2009	Migdia 13 h	Amb la Cobla Canigó
	2010	Anul·lat	
	2011	Migdia 13 h	Amb la Cobla Canigó (A la plaça de Dalt Vila per obres a la plaça Fra Bernadí)
	2012	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos (de nou a la plaça Fra Bernadí)
	2013	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2014	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2015	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2016	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2017	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2018	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2019	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos
	2020	Migdia 13 h	Amb la Cobla Lluïsos

Bibliografia

- Alcover, Antoni M., Moll, Francesc de B. (1964). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Tallers Gràfiques Miramar, v. 2
- Alcover, Antoni M., Moll, Francesc de B. (1968). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Tallers Gràfiques Miramar, v. 6
- Alonso, M. Rosa [et al.] (2004). *El Ball del ciri*. Ciudad Real: CIOFF España
- Amades, Joan (1932). *Les diades populars catalanes*. Barcelona. Editorial Barcino, 1932, v.1
- Amades, Joan (1939). *Indumentària tradicional*. Barcelona: La Neotipia
- Amades, Joan (1951). *Folklore de Catalunya: cançoners*. Barcelona: Selecta
- Amades, Joan (1997). *Dances de la terra*. Tarragona: El Mèdol, v. 1
- Amades, Joan (1998). *Dances de la terra*. Tarragona: El Mèdol, v. 2
- Amades, Joan (2001a). *Costumari català: el curs de l'any*. Barcelona: Salvat, v. 1
- Amades, Joan (2001b). *Costumari català: el curs de l'any*. Barcelona: Salvat, v. 2
- Anguela, Antoni [et. al.] (2006). "La dansa popular d'arrel tradicional" dins *Tradicionari: enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia catalana; Generalitat de Catalunya, v.6
- Arimany, Joan (2012) "La devoció als Sants Màrtirs de Manlleu i la seva arqueta reliquiari conservada al MEV", *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, n. 5
- Basagaña, M. del Mar (2002). *Manlleu: recull gràfic 1886-1965*. El Papiol: Efadós
- Bolòs, Oriol de [et. al.] (2005). *Flora: manual dels Països Catalans*. Barcelona: Pòrtic
- Contijoch, Antoni (1955). "Coses de Manlleu", *Lletres amicals*, n. 8 [sèrie mecanografiada dipositada a la Biblioteca Municipal de Manlleu]
- Denominacions d'origen: vins i vinyes* (2005). Barcelona: Centro Editor PDA
- Flores, Francisco J. (2000). *Diccionario de supersticiones y creencias Populares*. Madrid: Alianza Editorial
- Gaja, Esteve (1976). *Historia de Manlleu*. Barcelona: Jaimés Libros
- Gaja, Esteve (1986). *La reconstrucció del temple de Santa Maria de Manlleu*.

Manlleu: [l'autor]

Gasol, Josep M. (1958). "Calendari folklòric manlleuenc", *Lletres amicals*, v. 18 [sèrie mecanografiada dipositada a la Biblioteca Municipal de Manlleu]

Gran Enciclopèdia Catalana (1986). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. 5

Maideu, Joaquim (1994). *Llibre de cançons: crestomatia de cançons tradicionals catalanes*. Vic: Eumo

Marin, Dolors (2005). "El corporativisme local: gremis i confraries" dins *Tradicionari: enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia catalana; Generalitat de Catalunya, v. 1

Marquès, Josep M. (1998). "Confraria" dins *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Claret, v. 1

Parés, Quirze (1985). *La despoblació rural i les masies del Collsacabra*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana

Pladevall, Antoni (1960). *Mil anys de la parròquia de Sant Hilari de Vidrà*. Barcelona: [s.n.]

Pladevall, Antoni (1991). *Castellterçol: història de la vila i el seu terme*. Vic; Castellterçol: Eumo; Ajuntament de Castellterçol

Pladevall, Antoni (1995). *Taradell: passat i present d'un terme i vila d'Osona*. Vic; Taradell: Eumo Editorial; Ajuntament de Taradell

Prat, Josep (1956). *La pagesia de Manlleu*. Manlleu: Gràfiques Manlleu

Puigvert, Joaquim M. (1988). "Parròquia i societat rural a la Catalunya d'antic règim. L'exemple de Riudellots de la Selva", *Recerques: història, economia, cultura*, Universitat de València, n. 20

Pujol, Francesc; Amades, Joan (1936). *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors. 1, Dansa*. Barcelona : Fundació Concepció Rabell i Cibils

Soler, Joan (1998). *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Barcelona: Barcanova

Torrent, Domènec (1893). *Manlleu: croquis para su historia*. Vic: Imprenta y libreria de Ramón Anglada y Pujals

Torrent, Domènec (1899a). "El Carnaval en Manlleu", *El Ter*, 11 de febrer, n. 31

Torrent, Domènec (1899b). "La fiesta de Sant Antonio Abad". *El Ter: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu*, 14 de març, núm. 29

Vinyeta, Ramon (1961). *Les Gorgues: Collsacabra occidental*. Granollers: Editorial Montblanc

Les noves generacions del ball del ciri de Manlleu. Any 2019. Fons Enric Domènech

Agraïments:

Fons fotogràfics i documentals:

Magda Bassas (Fons Fotogràfic Carles Molist), Empar Costa (Arxiu Municipal de Manlleu. Fons Fotogràfic l'Abans), Montserrat Garrich (Esbart Català de Dansaires), Rafel Ginebra (Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic), Àlex Roca (Arxiu Parroquial de Manlleu), Jordi Torras (Associació Excursionista d'Etnografia i Folklore), Ramon Vilar, Albert Vinyolas (Arxiu Folklòric Ignasi Viñolas i Roig)

Entrevistes:

Francesc Camps, Francesc Domènech, Marta Grané, Montserrat Güell, Josep Jofre, Montserrat Piella, Judit Solà, Immaculada Tubau i M. Carme Valls

EL BALL DEL CIRI
DE MANLLEU
QUAN ELS TONIS
DANSEN

